

บทที่ 2

การประสานเนื้อหาจากแหล่งที่มา

การแปลและแปลงานจากต้นฉบับภาษาต่างประเทศ ต้องอาศัยความสามารถ และจินตนาการที่กว้างไกลในการประสานเนื้อเรื่องให้เป็นที่ยอมรับของผู้อ่านซึ่งคุ้นเคย กับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมไทย กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงเป็นกวีองค์หนึ่งที่ประสบความสำเร็จอย่างงดงามในการผลิตวรรณกรรมประเภทแปลและแปลง ผลงานของ พระองค์ไม่ว่าจะเป็น พระนลคำฉันท์ นิทานเวตาล กนกนกร ฯลฯ เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในวงวรรณกรรมไทย

เรื่องกนกนกรของพระองค์ หากจะเปรียบเทียบความเป็นมาคงจะเทียบได้กับเรื่อง ศกุนตลา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเดิมของเรื่อง ศกุนตลา (ศกุนโลปาชยานม) มีฐานะเป็นเพียงเรื่องแทรกเรื่องเล็กๆเรื่องหนึ่งในเรื่อง มหาภารตะ เช่นเดียวกับเรื่องกนกนกรซึ่งเดิมเป็นเรื่องแทรกอยู่ในเรื่องกถาสรีตศาศกร เรื่องศกุนตลาจะไม่เป็นที่แพร่หลายเลยถ้ากาลิทัสไม่นำมาแต่งแปลงเสียใหม่ เพราะ เนื้อเรื่องเดิมของศกุนตลาในมหาภารตะ เป็นเพียงเรื่องสั้นที่ยังคอยความงามทางคำ เนื้อหาและสำนวนภาษา ไม่สู้จะประทับใจผู้อ่านผู้ศึกษาวรรณคดีเหมือนบทละครของ กาลิทัส

คนไทยรู้จักเรื่องศกุนตลา และเรื่องกนกนกร ในฐานะวรรณกรรมแปลและแปลง ควบควมสามารถของกวีไทย

เฉพาะเรื่องกนกนกร กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงไว้พระปรีชาสามารถประสาน เนื้อหาจากเรื่องเดิมและความคิดของพระองค์เองให้เข้ากันอย่างกลมกลืน ผู้วิจัยจะ แสดงให้เห็นการประสานเนื้อหาโดยลำดับเป็น 3 ขั้นตอนคือ

- 2.1. เปรียบเทียบเรื่องเมืองทองในกถาสรีตศาศกร กับ เรื่องศุริวิกรมมาโชคาศุรีระ
- 2.2. เปรียบเทียบเรื่องศุริวิกรมมาโชคาศุรีระ กับ เรื่องกนกนกร

2.3 ศึกษาการประสานเนื้อหาและความเหมาะสมในการคัดแปลงเนื้อหา

2.1 เปรียบเทียบเรื่องเมืองทองในกถาสรีตสาคร กับ เรื่องสุริยวิกรมมาโรคาสุรี

เรื่องเมืองทองมีเนื้อเรื่องใหญ่คล้ายคลึงกับเรื่องสุริยวิกรมมาโรคาสุรีมาก ที่ว่าคล้ายคลึง คือ กล่าวถึงการเดินทางของตัวละครเอกฝ่ายชายเพื่อค้นหาเมืองหนึ่งที่ไม่เคยมีใครรู้จักมาก่อน โดยมีรางวัลตอบแทนเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงซึ่งมีความงามชวนให้คลั่งใคล้ไหลหลง และเมืองที่คนหนานั้นเองเป็นที่เปิดเผยอดีตชาติของตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่กระทำความผิดถูกสาปให้มาชาติใช้กรรมในเมืองมนุษย์ แม้เนื้อเรื่องใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้ว โครงเรื่อง วิธีการดำเนินเรื่อง ตัวละคร และภาษา แม้แต่เนื้อเรื่องย่อยบางตอน กลับแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ดังจะกล่าวถึงในรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้

2.1.1 โครงเรื่อง

2.1.2 วิธีการดำเนินเรื่อง

2.1.3 ตัวละคร

2.1.4 ภาษา

2.1.5 เนื้อเรื่อง

2.1.1 โครงเรื่อง

2.1.1.1 เรื่องเมืองทองในกถาสรีตสาคร

การเล่าเรื่องเมืองทองแทรกในนิทานเรื่องใหญ่คือกถาสรีตสาคร มีจุดประสงค์เพื่อสรรเสริญความยิ่งใหญ่ และความเป็นผู้มีบุญญาธิการของพระนรนาถทัตต์ไอรสพระราชแห่งแคว้นรัตสะกับพระนางवासวทัตตา ในฐานะที่จะได้เป็นจักรพรรดิ มีอำนาจปกครองทั้งโลกและสวรรค์ สักกิเวศซึ่งใหญ่เหนือวิหาธรทั้งหลาย ทราบข่าวประสูติกาลของพระนรนาถทัตต์จึงขอเข้าเฝ้าชมบารมี พระราชาแห่งแคว้นรัตสะทราบว่าเป็นเด็กสักกิเวศเป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาคนหนึ่ง ต่อมากลายเป็นวิหาทรอยากทราบความเป็นมา สักกิเวศจึงเล่าเรื่องเมืองทองอันเป็นเรื่องที่ถูกกล่าวถึงที่มาของคนให้ฟัง

โครงเรื่องของเรื่องเมืองทองเป็นเรื่องที่แสดงถึงพฤติกรรมอันกล้าหาญของ

ศักดิ์เทพ (ชื่อเมื่อเป็นมนุษย์) เป็นที่พอพระทัยของพระศิวะเป็นเจ้า จนไคร่รางวัลพระชรรค์ เป็นอาวุธคู่มือและกลายเป็นวิทยากร ส่วนเรื่องความรักระหว่างศักดิ์เทพกับนาง วิทยากรทั้ง 4 เป็นเพียงโครงเรื่องรองที่เสริมพฤติกรรมของศักดิ์เทพให้ยิ่งใหญ่ขึ้น

"เมืองทอง" เป็นตัวปัญหาของเรื่อง เป็นจุดหมายที่ศักดิ์เทพจะค้นหา เพื่อให้ไคร่รางวัลคือนางกนกเรขา ราชธิดาผู้เลอโฉมแห่งเมืองวรรณาน การเดินทางอย่าง ไม่วุฒิสเพื่อค้นหาเมืองทอง ต้องเผชิญกับภัยอันตรายต่างๆ จึงเป็นช่วงที่แสดงให้เห็น ความกล้าหาญของศักดิ์เทพตามโครงเรื่องใหญ่ที่ตั้งไว้ ในขณะที่เมืองทองเป็นตัวปัญหา ของศักดิ์เทพ เมืองทองก็เป็นจุดคลี่คลายปัญหาเกี่ยวกับตัวละคร เอกฝ่ายหญิง ซึ่งถูกอัครย คาบสสาปให้มาซัดไคร่กรรมในเมืองมนุษย์ เพราะกระทำผิดไปสาคน้ำใส่ฤๅษีคนนั้นเข้า และ ศักดิ์เทพจะเป็นผู้แก้คำสาปนั้น และกลายเป็นวิทยากรในที่สุด

2.1.1.2 เรื่องศุริวิกรมมาโศคาศุรี

เรื่องศุริวิกรมมาโศคาศุรีมีลักษณะเป็นเรื่องเดี่ยว มีโครงเรื่องใหญ่เพียงโครง เรื่องเดี่ยว และมีตัวละคร เอกฝ่ายหญิงเพียงคนเดียวแทนที่จะมี 4 คนแบบเรื่องเมืองทอง

โครงเรื่องใหญ่ของเรื่องศุริวิกรมมาโศคาศุรีเหมือนกับโครงเรื่องนิทานจีนเคียงเรื่องอื่นๆโดยทั่วไปคือ เป็นโครงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรักที่มีอุปสรรคของหญิงชาย คู่หนึ่ง อุปสรรคของความรักเกิดจากความประพฤติของบุคคลทั้งสองเอง ความลุ่มหลงใน ความงามของนางอนุศยินี ทำให้กมลมิตรฮึกเหิมจึงชักชวนนางอนุศยินีก่อความตบะฤๅษี ปาปนาศน์ ด้วยจุดประสงค์จะลบคำขี้ขี้หนัของเพื่อน จนถูกสาปให้มาเกิดเป็นมนุษย์ เพื่อไคร่กรรม

บทบาทของตัวละครในเรื่องศุริวิกรมมาโศคาศุรีจึงเป็นไปตามวิถีแห่งคำสาป นั้น โดยมีโครงเรื่องคือ ความรักของตัวละครทั้งสองเป็นแกนโดยตลอด

"ถิ่นปทุมแห่งสุริยะ" มีบทบาทเป็นตัวปัญหาและจุดคลี่คลายปัญหาเช่นเดียวกับ

"เมืองทอง" ถิ่นพุ่มแห่งสุริยะเป็นเมืองที่มีอมรสิงห์ต้องค้นหาเพื่อจะได้สิทธิ์เป็นสวามีเจ้าหญิงศรี เมืองดังกล่าวไม่มีใครเคยพบเห็นหรือแม้แต่ได้ยินชื่อมาก่อน จำต้องค้นหาเอาเอง ตลอดจนการเดินทางอมรสิงห์ของผจญภัยและความลำบากนานัปการ แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของความรักที่มีอิทธิพลเหนือสิ่งอื่นใด แม้แต่ชีวิตของตนเองก็สละได้

2.1.2 วิธีการดำเนินเรื่อง

2.1.2.1 เรื่องเมืองทองในกาพย์ศรีสาคร

เรื่องเมืองทองใช้วิธีการดำเนินเรื่องแบบการเล่านิทานทั่วไป โดยเริ่มจากกำเนิดของตัวละคร เอกในเรื่อง และดำเนินเรื่องตามวิถีสี่ทิศที่เป็นไป หากจะมีการกล่าวถึงอดีตชาติของตัวละครตัวใด จะกล่าวถึงเมื่อเอ่ยแนะนำตัวละครนั้นๆ และมีเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงไป ดังตัวอย่าง เมื่อศักดิ์เทพไปพบกับนางจันทร์ประภาที่เมืองทอง นางจึงเล่าเหตุการณ์ในอดีตเกี่ยวกับเมืองและน้องสาวอีก 3 คนให้ฟังว่า เดิมทีเมืองนี้มีกษัตริย์ปกครองชื่อพระเจ้าศศิขันธ์ มีราชธิดา 4 องค์ คือตัวนางเองเป็นพี่สาวคนโต น้องสาวคนรองชื่อ จันทร์ रेखा คนที่ 3 ชื่อ ศศิ रेखा และคนสุดท้ายชื่อ ศศิประภา ต่อมาน้องสาวทั้ง 3 ของนางถูกฤษีสาปต้องไปชกไฟกรรมในเมืองมนุษย์ พระราชบิดาเสียพระทัยมาก จึงสละราชสมบัติออกมาเพ็ญพรตเปียงฤษี ที่บ้านเมืองไว้กับนาง

การดำเนินเรื่องของเรื่องเมืองทอง ที่เห็นแตกต่างไปจากการดำเนินเรื่องของเรื่องสุริยวิกรมวิชัยหรืออย่างเด่นชัดคือ เรื่องเมืองทองดำเนินเรื่องโดยมีการเล่านิทานแทรกเป็นระยะๆ การดำเนินเรื่องแบบนี้ สันสกฤตเรียกว่าเป็นการดำเนินเรื่องแบบ "หีบจีน" ¹ คือมีโครงเรื่องใหญ่เป็นหลักอยู่ ตัวละครในโครงเรื่องใหญ่ทุกตัวมีสิทธิ์

¹ Macdonell, A. A., A History of Sanskrit Literature, 2d. ed., (Delhi: Motilal Banarsidass, 1961), p. 372.

แมคโดแนลใช้ศัพท์คำว่า Chinese boxes เมื่อกล่าวถึงเรื่องนิทานและนิยายของสันสกฤตว่า "ลักษณะเด่นของบรรดาเทพนิยายและนิทานสันสกฤตซึ่งมักจะมีเนื้อเรื่องที่ซับซ้อนอยู่ที่การมีเรื่องย่อยๆ หลายๆ เรื่องอยู่ภายในโครงเรื่องใหญ่เพียงโครงเรื่องเดียว

เล่าเรื่องแทรกได้ เมื่อออกมาเป็นเรื่องที่สมบูรณ์จึงปรากฏเป็นเรื่องที่ยืดยาว มีนิทาน
 ซ่อนนิทานอยู่มากมาย จนบางครั้งทำให้ผู้อ่านหลงไปไม่ทราบว่าโครงเรื่องใหญ่เป็นอย่างไร
 ไร ตัวละครตัวใดอยู่ในเรื่องใหญ่ ตัวใดอยู่ในนิทานที่เป็นเรื่องแทรกเรื่องใด

เรื่องเมืองทองเป็นเรื่องแทรกเรื่องหนึ่งในเรื่องใหญ่คือ กดาสูรทิศาศรอยู่
 แล้ว แม้กระนั้นก็ยังมียุทธนิทานเรื่องย่อยๆ แทรกอยู่อีกถึง 4 เรื่องคือ

ก. เรื่องของศิวะและมาชพคนโกง นิทานเรื่องนี้แทรกอยู่ที่นางกนกเรขา
 จับได้ว่า ศักดิ์เทพกล่าวเท็จว่าเคยเห็นและไปถึงเมืองทองมาแล้ว กวญประสงค์จะไถ่นาง
 และราชสมบัติเป็นรางวัล นางเล่าเรื่องนี้ให้พระเจ้าบรมพการินพระราชบิดาฟังเพื่อให้
 พระราชบิดาเห็นเล่ห์เหลี่ยมของคนโกงพวกนี้ว่ามีวิธีการที่แนบเนียนเพียงใด

ข. เรื่องอิทธิพลของค่านินทา เป็นเรื่องแทรกที่พระเจ้าบรมพการินเล่าให้
 นางกนกเรขาฟังถึงอิทธิพลของค่านินทาว่ามีผลร้ายแรงเพียงใด ค่านินทานั้นสามารถลบ
 ล้างความดี ศรัทธาไฉฉฉฉฉ พระเจ้าบรมพการินเห็นว่าการที่นางกนกเรขาปฏิเสธการ
 แต่งงานเมื่อถึงวัยอันควร จะก่อให้เกิดข้อครหาซึ่งไม่มีผลดีแก่ตัวนางเลยแม้แต่น้อย

ค. เรื่องของอโศกทัตต์กับวิชัยทัตต์ เป็นเรื่องที่วิชัยทัตต์ญาติของ ศักดิ์เทพเล่า
 ให้ศักดิ์เทพฟังเพื่อปลุกปลอบใจให้เขามีกำลังใจมานะฟันฝ่าอุปสรรคจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย
 โดยให้ความหวังว่า เมื่อบรรลุจุดประสงค์แล้วจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าเหมือนอโศกทัตต์

ง. เรื่องของเทวทัตต์นักพนัน เป็นเรื่องแทรกเมื่อศักดิ์เทพจะต้องเป็นผู้แก้
 คำสาปให้นางศศิเรขาหรือพินทุมตี (ชื่อเมื่อเป็นมนุษย์) กับนางศศิประภาหรือนางพินทุเรขา
 โดยการฆ่าทองนางพินทุเรขาเพื่อเอาเด็กออกมาตามคำสั่งของนางพินทุมตี แต่ศักดิ์เทพ

ตัวละครของเรื่องใหญ่จะเล่านิทานเรื่องย่อยๆ ขึ้นอีกมากมาย โดยมีจุดประสงค์จะแสดง
 ออกถึงความดีของตัวละครอื่นหรือเพื่อจะแสดงความถูกต้องถึงตามตามความคิดเห็นของ
 ตน โดยกระบวนการเช่นเดียวกันนี้ ภายในขอบเขตของเรื่องแทรก ตัวละครสามารถ
 สร้างและสืบต่อการเล่านิทานเหล่านี้ได้อีก เมื่อรวมนิทานย่อยๆ เหล่านี้เข้ามาอยู่ใน
 โครงเรื่องเดียวกัน จึงมีลักษณะคล้ายกับ"หีบจีน"

ลักษณะการเล่านิทานแบบนี้เพื่อนบ้านใกล้เคียงของอินเดีย เช่นเปอร์เซีย
 และอารเบีย ได้ยืมไปเป็นตัวอย่างผลิตงานของตนขึ้น เช่นเรื่องอาหรับราตรี..."

ไม่กล้าทำ พิณทุเรชาซึ่งรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าว่าเมื่อผ้าทองออกมาจะพบพระชรรค์ ซึ่งผู้ครอบครองจะได้เป็นวิทยากร จึงเล่าเรื่องเทวทัตซึ่งเคยเผชิญเหตุการณ์ทำนองนี้มาก่อนให้หักคิเทพฟัง

นิทานที่เป็นเรื่องแรกในเรื่องเมืองทองทั้ง 4 เรื่องมีบางเรื่องที่ยืดเยื้อและซับซ้อนกว่าเรื่องใหญ่ นิทานเหล่านี้อาจทำให้ผู้อ่านหลงลืมได้ในบางขณะว่าอ่านเรื่องใดอยู่ กับทั้งเนื้อหาและภาษาที่โฉบ่อนช่างพิสดารจึงก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายมากขึ้น ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับการอ่านนิทานที่มีเรื่องแรกทำนองนี้ จะตัดสินใจว่าเป็นการทำให้เรื่องยืดเยื้อโดยใช่เหตุ แต่การแต่งแบบนี้ตามนิทานเรื่องนี้ กวีอินเคียถือว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุด เรื่องที่แต่งโดยวิธีนี้จะเป็นเรื่องที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะเป็นการอธิบายให้กระจ่างหมดข้อสงสัย

2.1.2.2 เรื่องตริวิกรมโชคาสุรี

เรื่องตริวิกรมโชคาสุรีมีวิธีการดำเนินเรื่องที่จัดไว้ว่ามีเอกภาพ ไม่สับสน มีแก่นเรื่องคือ ความรักของอมรสิงห์และนางอนุศินีเป็นจุดศูนย์กลาง แล้วขยายเนื้อเรื่องออกไปตามลำดับตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตัวละคร แต่แม้เรื่องจะขยายไปมากเพียงใด แก่นเรื่องก็ยังเด่นและสามารถรักษาไว้ได้อย่างไม่สับสน

เรื่องตริวิกรมโชคาสุรีเปิดเรื่องด้วยคำสรรเสริญพระเป็นเจ้าตามธรรมเนียมการแต่งหนังสือของอินเดีย แล้วดำเนินเรื่องในนิทานทันที โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาคตามลำดับเหตุการณ์โดยแบ่งเป็น

ภาคที่ 1 ให้ชื่อว่า สนธยา เป็นชีวิตของตัวละครเอกทั้งสองก่อนถูกสาปจนต้องคำสาปให้มาชาติภกรรมในเมืองมนุษย์

ภาคที่ 2 ให้ชื่อว่า ราตรี เริ่มจากชีวิตของตัวละครทั้งสองเมื่อลงมาเกิดในเมืองมนุษย์และดำเนินชีวิตไปตามคำสาปคือ พบกันและรักกันแต่ต้องพรากจากกันแล้วพบกันอีกครั้ง จนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องฆ่าอีกฝ่ายหนึ่งตาย จึงจะพ้นสาป

ภาคที่ 3 ให้ชื่อว่า รุ่งอรุณ เป็นช่วงชีวิตเมื่อพ้นสาป ได้เสวยสุขในฐานะเดิมอีกครั้งหนึ่ง

การแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็น 3 ภาค และแต่ละภาคเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกัน ทำให้เรื่องศุริวิกรมมาโศคาศรีระ จะแจ้ง ง่ายแก่การ เข้าใจและติดตามเรื่อง ไม่สับสนแบบการดำเนินเรื่องของเรื่องเมืองทอง

เรื่องศุริวิกรมมาโศคาศรีระมีนิทานย่อยๆแทรกอยู่ 3 เรื่องในตอนที่มีอมรสิงห์พบนักบวชไวราศี อมรสิงห์ต้องตอบคำถาม 3 ข้อของนักบวชคนนั้นโดยหวังจะไ้บุญกุศลทางไปยังถิ่นปทุมแห่งสุริยธ คำถามทั้ง 3 ข้อนั้นนักบวชไวราศีถามว่า

ตลอดชีวิตของเรา เราพยายามหาคำตอบว่า อะไรคือวิถีแห่งโลก วิถีแห่งหญิง และวิถีแห่งนิรวาณ เราไม่เคยได้รับคำตอบที่แท้จริงเลย...ฉะนั้นจึงขอคำถามเกี่ยวกับวิถีแห่งโลก แล้วเราจะบอกทางไปยังถิ่นปทุมแห่งสุริยะให้ 1 ใน 3 ส่วนแทนคำตอบ 1

คำตอบของอมรสิงห์เป็นนิทาน 3 เรื่องและคำตอบที่นักบวชไวราศีต้องการเป็นคติที่ไ้จากนิทานทั้ง 3 เรื่องนี้

นิทานเรื่องที่ 1 แสดงวิถีแห่งโลก เป็นนิทานเกี่ยวกับฝูงกวางคารวที่อาศัยอยู่ในเทวาลัยร้างแห่งหนึ่งที่อุดมไปด้วยไม้ผลที่ขึ้นอยู่ ครอบรอบ เมื่ออยู่ที่ถิ่นนี้ก็มีความสุขจะกินธัญพืชโลกภายนอก ปิณฑูปิดตาสำหรับโลกภายนอกโดยสิ้นเชิง วันหนึ่งมียายแก่คนหนึ่งกับนกเค้าแมวเข้ามาหลบฝน ฝูงกวางคารวเข้าไปถามว่าทั้งสองเป็นใคร ยายแก่บอกว่าตนคือพระสรวิสวัสดิ ส่วนนกเค้าแมวคืออนกยุงพาหนะของพระสรวิสวัสดิ ก็หลงเชื่อกราบไหว้บูชาฝนหายยายแก่เดินทางต่อไป ส่วนนกเค้าแมวเห็นว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์จึงอาศัยอยู่เรื่อยมาอย่างมีเกียรติ เพราะฝูงกวางคารวยกย่อง ตอมานกยุงพาหนะพระสรวิสวัสดิที่แท้จริงเข้ามาพักเหนื่อย ฝูงกวางคารวเห็นว่ามีลักษณะวิจิตรแปลกตาจึงเข้าไปถาม ครั้นได้รับคำตอบแล้ว

1 " All my life I have tried to discover the Way of the World, the Way of Woman and the Way of Emancipation, and yet could never hit on the truth as to any one of them....Tell me, then, the Way of the World, and I will tell thee in return a third of thy way to the Land of the Lotus of the Sun" in Bain, F.W., The Descent of The Sun (Oxford: Parker and Son, 1903), p.48.

กลับไม่ยอมเชื่อ หาวว่าพูดปก จะอธิบายอย่างไรก็ไม่ยอมฟัง ที่สุดคนหญิงก็จากไป

นิทานเรื่องที่ 2 แสดงวิถีแห่งหญิง เป็นนิทานเกี่ยวกับหญิงงามคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่กลางป่า บำเพ็ญตนเป็นลูกกตัญญู ดูแลพ่อซึ่งเป็นฤๅษีตาบอดอยู่อย่างมีความสุข วันหนึ่งมีกาค้าวหนึ่งบินผ่านมาเห็นความงามนั้นจึงกล่าวชม และชักชวนให้เข้าไปอยู่ในเมือง โดยเอาเกียรติยศและความสุขสบายเป็นเครื่องล่อ จนนางไขว่ไขวจะทิ้งพ่อเดินทางเข้าเมือง แต่ภายหลังคิดได้ กลับใจอยู่ดูแลพ่อต่อไป จนแก่ตายอยู่ในป่า

นิทานเรื่องที่ 3 แสดงวิถีแห่งนิรวาด เป็นเรื่องของกษัตริย์เฒ่าองค์หนึ่งซึ่งอยากกลับมีชีวิตเป็นเด็กใหม่ เพราะคิดว่าชีวิตเด็กมีแต่ความสุข จึงขอพรจากพระศิวะ แต่ไม่เป็นผล พระศิวะกลับแนะนำทางไปสู่ความสุขที่แท้จริงให้โดยอาศัยความรู้และปัญญาของแต่ละบุคคล กษัตริย์พระองค์นั้นพยายามปฏิบัติแต่ไม่สำเร็จ วันหนึ่งพระราชธิดาผู้เป็นที่รักถูกงูกัดสิ้นชีวิต กษัตริย์องค์นั้นจึงเข้าใจถึงความไม่แน่นอนทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง จึงสละราชสมบัติออกมาเพื่อบูชาพระสวามีจนประสบความสำเร็จและสิ้นชีวิตไปในที่สุด

แม้ในเรื่องกนกนครจะมีการเล่านิทานแทรกเช่นเดียวกับในเรื่องทศกวีกรรมมาโชคาศรีระ แต่ก็ยังเป็นลักษณะของนิทานซ้อนนิทานเพียงชั้นเดียว ไม่เหมือนลักษณะ "หีบเงิน" แบบที่ปรากฏในเรื่องทศกวีกรรมมาโชคาศรีระ ทั้งนิทานทั้ง 3 เรื่องในกนกนครดำเนินติดต่อกันในช่วงเดียวกันและมีขนาดไม่ยาวนานนัก ความซับซ้อนและสับสนจึงไม่มี

2.1.3 ตัวละคร

ตัวละครสำคัญของเรื่องที่มีบทบาทแก่นการศึกษาคือ ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

2.1.3.1 เรื่องเมืองทองในกถาสรีตสาคร

ก. ตัวละคร เอกฝ่ายชาย เป็นชาวเมืองวรรณชื่อนชกดีเทพ อยู่ในวรรณะพราหมณ์ ในวัยหนุ่มใช้ชีวิตอนาถาเสเพลติดอบายมุขทั้งผู้หญิงและการพนัน จนสมบัติที่บิดามารคามาอบให้ใช้จ่ายหมดไปอย่างรวดเร็ว จึงไม่กล้ากลับบ้านเผชิญหน้ากับบิดามารดา จะอาศัยอยู่ตามบ้านหญิงคนชู้ก็ไม่มีใครต้อนรับเพราะหมดเงิน เมื่อได้ยืมประกาศาคุณของพระราชธิดา จึงคิดอุบายแสดงตัวเป็นผู้เคยไปเมืองทอง เพื่อหวังรางวัลเป็นเครื่อง

ตอบแทน

ลักษณะของศักดิ์เทพจัดเป็นคนบาปที่มีเล่ห์เหลี่ยมแพรวพราวทั้งที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ซึ่งควรจะเป็นผู้ทรงความรู้ และใช้เวลาให้หมดไปกับการศึกษาเล่าเรียน แรغبันคาลใจที่ทำให้ศักดิ์เทพออกเดินทางค้นหาเมืองทอง เป็นเพราะค่าสบประมาณเย้ยหยันของนางกนกเรขาเท่านั้น ศักดิ์เทพไม่ใ้มีความผูกพันใดๆในอดีตชาติกับนางกนกเรขาเลยแม้แต่น้อย

ศักดิ์เทพคงจะเป็นคนที่มีบุญสั่งสมมาแต่ในอดีตชาติ เขาประสบความสำเร็จในการค้นหาเมืองทอง เพราะได้รับความช่วยเหลือจากคนหลายคนระหว่างการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นสุรบคาบส กษัตริย์สัตยพรต กษัตริย์ของคนในวรรณะนิษาทแห่งเกาะอุศุลล และคนอื่นๆ ศักดิ์เทพมีทั้งคนช่วยบอกทางอย่างมิตร และผู้ปลุกปลอบให้เกิดมานะ แต่ความทຸນทຸรายในจิตใจอันเนื่องมาจากความรักไม่มี บทบาทของศักดิ์เทพในช่วงการเดินทางจึงไม่ก่อให้เกิดความประทับใจหรือชวนให้เกิดความสงสัยสสารเท่าใดนัก สิ่งที่มีอยู่ในตัวศักดิ์เทพคือ ความกล้าหาญและความมีโชคเท่านั้น

ข. ตัวละครเอกฝ่ายหญิง ในเรื่องนี้มีถึง 4 คน เป็นพี่น้องท้องเดียวกันคือ นางจันทรประภา นางจันทรเรขา นางศศิเรขา และนางศศิประภา ตัวละครทั้ง 4 ถิ่นกำเนิดที่เมืองทองในรัชราชธิดาของกษัตริย์วิทยากรนครเมืองนั้น ต่อมานางจันทรเรขานางศศิเรขาและนางศศิประภากระทำผิดต่อกษัตริย์ ก่อคำสาปให้มาชาติใช้กรรมในเมืองมนุษย์ โดยที่

นางจันทรเรขา มาเกิดเป็นนางกนกเรขาราชธิดาของกษัตริย์วรรชมาน
นางศศิเรขา มาเกิดเป็นนางพินทุมาราชธิดาของกษัตริย์สัตยพรตแห่งเกาะอุศุลล

นางศศิประภา มาเกิดเป็นนางพินทุเรขาราชธิดาของกษัตริย์จักรวรรดิที่ถูกละทิ้งโดยพ่อ

เหลือเพียงนางจันทรประภา ราชธิดาองค์โตรักษาเมืองไว้

ตัวละครฝ่ายหญิงทั้ง 4 ในเรื่องเมืองทอง ไม่มีความผูกพันในอดีตกับศักดิ์เทพมาก่อนเลย ศักดิ์เทพเป็นเพียงผู้ถูกกำหนดโดยพระเป็นเจ้าเบื้องบนให้เป็นผู้แก้คำสาป

ของนางทั้ง 3 เท่านั้น เมื่อถือกำเนิดในร่างมนุษย์บนบาทเคนของตัวละครฝ่ายหญิงอยู่ที่ นางกนกเรขาหรือนางจันทรเรขา ราชธิดาองค์ที่ 2 นางกนกเรขาเป็นผู้กำหนดเงื่อนไข อันจะโยงไปสู่พี่น้องอีก 3 คนของนางในโอกาสต่อไป ลักษณะของนางกนกเรขาที่ปรากฏ เคนซัดในเรื่องคือ หญิงที่มีความงามอันล้ำเลิศ กล่าวถึงความงามของนางนั้น แม่พระลักษมีซึ่งใคร่ถือว่าเป็นเทพีแห่งความงามก็หมกความภาคภูมิใจในความงามที่ตนเคยคิดว่า เป็นหนึ่งลงไปเมื่อเทียบกับความงามของนางกนกเรขา¹ ในหนังสือศักดิ์ศรีนิพนธ์กล่าว ถึงความงามของพระลักษมีเอาไว้ว่า

พระศรี (ลักษมี) ประกอบด้วยศิริลักขุณา หาดึงใจในพิภพจัก
เปรียบมิไค ความงามของพระศรีย่อมบาดตาบาคใจผู้พบเห็น
อย่างรุนแรง แมผู้พบเห็นเป็นมรรไทยชนก็ยอมจักถึงแก่ความ
ตาย เพราะไม่อาจทนต่อความงามนั้นไค ฉะนั้นจึงถือว่า
พระศรีเป็นยอดแห่งความงามและเป็นความงามที่ไม่จัก...²

เมื่อเป็นดังนี้ ความงามของนางกนกเรขาย่อมทัดเทียมกับพระลักษมีและมี อิทธิพลต่อผู้พบเห็นเช่นกัน

นอกจากความงามอันเป็นคุณสมบัติประจำตัวแล้ว นางกนกเรขาในเรื่องเมืองทองยังมีความเฉลียวฉลาดเป็นตัวของตัวเอง นางแสดงความเป็นตัวของตัวเองให้ปรากฏ ในการเลือกคู่ครอง นางไม่ยินยอมให้พระราชบิดาเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยนางจะแต่งงานกับชายที่นางปรารถนาเท่านั้น หากผิดไปจากนั้นก็จะไม่ยินยอมแต่งงาน ลักษณะของนางกนกเรขาในเรื่องการเลือกคู่ครองเหมือนกับลักษณะของนางสาวตรี นางเอกในบทความเรื่องเรื่องสาวตรีที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลและแปลงมา

1)

...! seemed to have been formed by the creator to dash Lakshmi's pride in her own beauty." in Tawney C.H. tr. "The Golden City", in The Ocean of Story (Delhi: Motilal Banarisdass, 1968), p. 171.

2) ศักดิ์ศรี แยม้นัดดา, ศักดิ์ศรีนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียน สโตร์, 2517), หน้า 125.

จากวรรณกรรมอินเดีย สำนวนนี้เป็นหญิงที่เฉลียวฉลาดและเชื่อมั่นในการตัดสินใจของตน ยิ่งนัก เมื่อ นางตัดสินใจ^{เลือก} สัตยวานเป็นสามี นางก็ไม่เปลี่ยนความตั้งใจแม้จะทราบว่า สัตยวานจะมีอายุได้อีกเพียงปีเดียวเท่านั้น นางแสดงความคิดว่า

อันลูกบาทจะตกได้เพียงครั้งเดียว มุตรียกให้เขาได้เพียง
ครั้งเดียว และคนเราจะพูดว่า "ฉันยกให้" ครั้งนี้ ก็ไ้แค่เพียง
ครั้งเดียวเท่านั้น ทั้งสามอย่างนี้จะไปไหนไปไหนเพียงครั้งเดียว
เท่านั้น ดังนั้นเธอจะมีอายุยาวหรือสั้นก็ดี มีคุณสมบัติหรือไรสมบัติ
ก็ดี กระทบฉันได้เลือกการกระทำของกระทบฉันครั้งหนึ่งแล้ว
กระทบฉันจะเลือกครั้งที่สองหาได้ไม... 1

อย่างไรก็ดี นางกนกเรขาในเรื่องเมืองทองจะขาดความอ่อนน้อม ลักษณะ
นิสัยของนางจะเป็นคนแข็ง ค่อนข้างจะเอาแต่ใจตนเองมากไป ขาดความเคารพผู้ใหญ่
แม้แต่พระราชาของนางเองนางก็ยังก้าวร้าว ทำให้หย่อนความน่านรักไป นางกล่าวกับ
พระบิดาเมื่อพบกับศักดิ์เทพครั้งแรกแล้วว่า "แม่พระองค์จะเป็นถึงผู้ครองแผ่นดิน พระองค์
กระทำการใดๆโดยขาดพระวิจารณ์ที่รอบคอบ" 2

นอกจากนางกนกเรขาแล้ว ตัวละครฝ่ายหญิงอีก 3 คน ไม่มีบทบาทเด่นเท่า
ใดนัก เพียงแต่เป็นผู้เกี่ยวคู่ศักดิ์เทพให้ประสบความสำเร็จในการค้นหาเมืองทองและ
ไ้พระขรรค์แสงฐานะเป็นวิทายาทร เท่านั้น

2.1.3.2 เรื่องตริวิกรมวิชัย

ก. ตัวละครเอกฝ่ายชาย กมลมิตรหรืออมรสิงห์ ตัวละครเอกฝ่ายชายใน

1) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ศกุนตลา-สำนวน (พระนคร: คุรุสภา, 2516), หน้า 146-7.

2)

" Though you are a king, you act without due consideration; ... " in The Ocean of Story. p: 175.

เรื่องนี้มีฐานะเป็นยูกษัตริย์แห่งชาวฟ้า¹ และเป็นภาคหนึ่งของพระอาทิตย์ ฐานะกึ่งกษัตริย์กึ่งมนุษย์ (นร เทพ) ของตัวละครเอกฝ่ายชายในเรื่องนี้ คุณจะมีความเหมาะสมกว่าฐานะพรานหมกที่ลุ่มหลงในอบายมุขและหญิงคนชั่วแบบศักติเทพในเรื่องเมืองทอง ความผิดของกมลมิตรอยู่ที่นิสัยโอ้อวดและถือดีจนกล่าบลหู่ผู้ทรงศีลแบบฤๅปาปนาสน์ จึงต้องคำสาปให้เกิดเป็นอมรสิงห์ ความผูกพันกันในอดีตชาติของอมรสิงห์ (ชื่อ เมื่อ เป็นมนุษย์) กับเจ้าหญิงศรีทำให้เรื่องมีลักษณะชวนฝันน่าประทับใจ และก่อให้เกิดความสงสาร เห็นใจไคงายกว่าสภาพของศักติเทพและนางกนกเรขาในเรื่องเมืองทอง

การตัดสินใจแสดงตัวเป็นผู้เคยพบเห็นถิ่นปทุมแห่งสุริยะของอมรสิงห์ แม้จะมีจุดประสงค์ที่ไม่สู้ดีในเบื้องต้นแต่ก็ยังสม เหตุผลกว่าจุดประสงค์ของศักติเทพ เพราะอย่างไรเสียคนทั้งสองต้องพบกันตามกรรม การประกาศหาผู้เคยพบถิ่นปทุมแห่งสุริยะเป็นสื่อให้อมรสิงห์และเจ้าหญิงศรีพบกันและรักกัน เพื่อพลัดพรากจากกันอีกครั้งตามคำสาป เมื่อพบกันความประทับใจในความงามของเจ้าหญิงศรี และความเชื่อมั่นว่าเจ้าหญิงศรีเป็นนางในฝันของตน เป็นเหตุผลเพียงพอในการตัดสินใจติดตามหาถิ่นปทุมแห่งสุริยะจนชีวิตจะหาไม่ ความทรนทรกายภายในจิตใจกับอุปสรรคของอมรสิงห์ที่พบระหว่างการเดินทางค้นหาอย่างไม่มีจุดหมาย ชวนให้เกิดความสงสารเห็นใจเพราะไม่มีคนช่วยเหลือ มีหนายังมีผู้คอยกลั่นแกล้งนานาประการ เพื่อให้อมรสิงห์ได้รับความทุกข์ทรมานทั้งกายและใจตามคำสาป ผิดกับการเดินทางของศักติเทพแม้แต่เทวดาก็เอาใจช่วย แนะนำให้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ตลอดเวลา เช่นตอนที่ศักติเทพสังเลใจไม่ยอมฆ่าทองนางพินทุเรขาผู้นั้น มีเสียงเทวดาจากเบื้องบนบอกมาว่าให้ฆ่าทองเอาเด็กออกทันที ไม่ต้องเกรงสิ่งใดทั้งสิ้นและให้จับที่คอเด็กนั้นๆจะกลายเป็นพระขรรค์² แต่อมรสิงห์ไม่เคยได้รับความช่วยเหลือถึงขนาด

¹ ผู้วิจัยแปลศัพท์นี้จากคำภาษาอังกฤษว่า The young of the Spirits of the Air.

² "O Saktideva, take out this child without fear, and seize it by the nect with your hand, then it will turn into a sword." in The Ocean of Story. p. 236.

นั้น ทั้งยังหากคนช่วยปลุกปลอบให้ บังเกิดความมานะอย่างสักคิเทพไม่ได้ ทุกสิ่งเกิดจาก
ความเค็ดเคี้ยวกล่าหาญของอมรสิงห์แต่เพียงอย่างเดียว สิ่งทีพอจะเป็นเครื่องผลักดันให้
เกิดกำลังใจคือ ภาพอันงดงามของเจ้าหญิงศรีนางในฝันที่เขาได้พบและปรารถนาจะได้
เป็นเจ้าของเท่านั้น

ข. ตัวละครเอกฝ่ายหญิง นางอนุศยีนีก่อนกำเนิดเป็นเจ้าหญิงศรี เป็นนางฟ้า
ที่พระสวระประทานให้กมลนิทรตามที่ขอ นางอนุศยีนีมีความงามเป็นเลิศเช่นเดียวกับนาง
กนกเรขาในเรื่องเมืองทอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดวงตาซึ่งมีลักษณะตามคำขอพรของ
กมลนิทรที่ว่า ขอนางผู้มีนัยน์ตาเหมือนป่าและฟ้าที่เต็มไปด้วยแสงสีนิลแห่งพระศอและ
ประกายแห่งดวงจันทร์ที่เสียบเสี้ยวพระสวระ และเมื่อถือกำเนิดในร่างของเจ้าหญิงศรี
ความงามของนางโดยเฉพาะที่ดวงตาก็มิได้ลดลงแม้แต่น้อย แม้แต่พระเจ้าแผ่นดินแห่ง
กรุงอินทราดิษย์พระบิดาของนางยังกล่าวว่

...เราริแก่ปานนี้ แลวก็เป็นผู้ของนาง เห็นนางเข้ากัลับริฐ์สิ
ตัวเหมือนคนไซก่าดัง เมธิญ์นาอยู่กักับเจ้าผู้ครองโลกนแเททีเดียว
ความงามของนางอาจทำให้ชายหนุ่มทั้งหลายนวิกลจริต และให้จิต
ปราโมทย์ยินดี...²

ความงามของนางเป็นต้นเหตุของการพลัดพรากในเบื้องต้น ขณะเดียวกันก็
เป็นสื่อเชื่อมโยงคนทั้งสองคืออมรสิงห์และเจ้าหญิงศรีให้พบกันอีกครั้งหนึ่งเมื่อถือกำเนิด

10

...then give a wife, whose eyes, like this hills and this
sky, shall be full of the dusky lustre of thy throat and thy moon..."
in The Descent of The Sun. p. 4.

20 "...For I am old, and I am her father, and yet I feel
before her like a domestic servant in the presence of the world.
Surely she should drive a young man into madness and ecstasy..."
Ibid., p. 25-26.

เป็นมนุษย์ตามคำสาป และเพราะอิทธิพลของความงามนี้เองที่ทำให้อมรสิงห์พันฝ่าอุปสรรค
 นานัปการ ออกค้นหาถิ่นปทุมแห่งสุริยะะ ตลอดเวลาการเดินทางอมรสิงห์มีคางามงามของ
 นางเป็นพลังผลักดัน เจ้าหญิงศรีมีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง เช่นเดียวกับนางกนกเรขา
 โดยเฉพาะการเลือกคู่ครอง แต่ก็มีอิทธิพลของความผูกพันในอดีตเป็นพื้น แต่เจ้าหญิงศรี
 มีความอ่อนน้อม สุภาพ มีลักษณะเป็นกุลสตรีผิดกับนางกนกเรขา เจ้าหญิงศรีเป็นหญิงที่
 จงรักภักดีต่อความรัก นางยอมทนทุกขทรมานดีกว่าจะตองนอกใจสามี การคร่ำครวญและ
 การพลัดพรากจากกันของบุคคลที่มีความรักกันอย่างแน่นแฟ้น จึงก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือน
 ใจได้ง่ายและคมคายกว่า

2.1.4 ภาษา

ภาษาที่ใช้ในเรื่อง เมืองทองและเรื่องทิววิกรมวิโรชาศรัยเป็นลักษณะของภาษา
 ที่ใช้ในการเล่าเรื่องทั่วไป มีบรรยายโวหารและพรรณนาโวหารควบคู่กันไป รวมทั้ง
 สอดแทรกบทสนทนาของตัวละคร เป็นระยะๆไป เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศไม่ให้อ่าน
 เบื่อ ผู้แต่งใช้ความเปรียบต่างๆแพรวพราวไปทั้งเรื่องเพื่อสื่อสารให้เกิดอารมณ์คล้อยตาม
 บางครั้งใช้ความเปรียบตรงไปตรงมาแบบอุปมา เช่น เมื่อสักกิเทพเดินทางไปสู่เกาะ
 อุตสลด ระหว่างทางเกิดพายุใหญ่ ผู้แต่งกล่าวเปรียบเทียบการเคลื่อนไหวของเรือที่ถูก
 คลื่นหอบขึ้นไปควมแรงลมขึ้นสูงสูคติในขณะหนึ่งและตกลงมาเหมือนกับควมร่ำรวยของคน
 ซึ่งมีโอกาสจะขึ้นอยู่ในระดับสูงและตกลงสู่ระดับต่ำได้เช่นเดียวกัน¹ แต่บางครั้งก็ใช้
 ความเปรียบเกินจริง เช่น ในนิทานเรื่องสิวะและมารผคนโกง ตัวละครหนึ่งถูกโกง

¹ "And from the sea, lashed by the wind, Great wave rose aloft like the mountains equipped with winds, indignant that their asylum had been attacked. And that vessel rose on high one moment plunged below, as if exhibiting how rich men are first elevated and then cast down." in The Ocean of Story.p. 192.

สมบัติจนหมดตัว เมื่อรู้ความจริงจึงตกใจมาก ดังความที่ว่า "เมื่อปุโรหิตไถ่ยืมว่าของทั้งหมดเป็นของปลอม ถึงกับพูดไม่ออก ตกใจประคุดถูกสายฟ้าฟาด" ¹

อย่างไรก็ดี เพราะจินตนาการของกวีแต่ละท่านที่ต่างกันออกไปทำให้บางครั้งของสิ่งเดียวกัน กวีอาจจะหาสิ่งที่มาเปรียบไต่ต่างกัน เช่น เมื่อพระราชปิตาของนางกนกเรขาในเรื่องเมืองทองทราบว่านางไม่ยินยอมแต่งงานแม้จะถึงวัยอันควร พระองค์แสดงความประหลาดใจว่า "หญิงสาวในตระกูลที่ดีผู้ไม่ยินยอมแต่งงานในวัยอันควรเปรียบเหมือนคนตรีที่ไม่มีท่านอง" ² แต่พระปิตาของเจ้าหญิงศรีเปรียบความตอนนี้กับสภาพไร่นาว่า "ผู้หญิงที่อยู่ในวัยอันเหมาะสมไม่ควรปฏิเสธการแต่งงาน เหมือนพื้นไร่นาที่ไม่อาจปฏิเสธการหว่านไถ" ³

2.1.5 เนื้อเรื่อง

นอกจากความแตกต่างกันในค่านิยมเรื่อง วิธีการดำเนินเรื่อง ตัวละคร และภาษาที่เกิดจากการถ่ายทอดจินตนาการของกวีแล้ว เรื่องทั้งสองยังมีความแตกต่างกันในเนื้อเรื่องย่อยอีกบางตอน คือ

2.1.5.1 คำสาป

ก. เรื่องเมืองทองในกาสาป

¹ "...the chaplain, when he heard that, was, so to speak, 'thunder struck.'" Ibid., p. 182.

² "For a maiden of good family does not obtain a proper position is like a song out tune ..." Ibid., p. 172.

³ "Should the cornfield refuse the plough, or a maiden refuse to be married ?" in The Descent of The Sun. p. 246.

ตั้งไต่ถามมาบ้างแล้วในเรื่องที่ว่า ผู้ทองคำสาปของอัศรยคาบสคือ น้องสาวทั้งสามคนของนางจันทร์ประภา คอยความผิดที่ไปสาคน้ำคองตัวฤณีเข้าเป็นการลบลัญหุทาน แม้จะทองคำสาปคอยความผิดเดียวกัน แต่เพราะกรรมอื่นๆที่แต่ละคนเคยกระทำทำให้เกิดเป็นมนุษย์ในต่างถิ่นต่างวรรณะกัน

นางจันทร์ เรขา มาเกิดเป็นนางกนกเรขาราชธิดาพระเจ้าบรมปกาารินแห่งกรุงวรรณาน ผู้มีความงามและคางามเฉลียวฉลาดเป็นคู่สมสมบัติประจำตัว การใช้กรรมของนางจะสิ้นสุกลงเมื่อมีผู้ไปขวางเคิมของนาง (ในสภาพไร้วินญาณ) ที่เมืองทองแล้วนำกลับมาเปิดเผย และบุคคลนั้นจะได้เป็นสามีของนางด้วย

นางศศิเรขา มาเกิดเป็นนางพินทุมาราชธิดาของกษัตริย์สัตยพรตแห่งเกาะอุคสกล ที่นางต้องเกิดมาในวรรณะนิสาท (ชาวประมง) เพราะนางเคยกักเชือกที่ทำด้วยเอ็นวัว แล้วนำมาผูกเป็นสายเครื่องดนตรี¹

นางศศิประภา มาเกิดเป็นนางชินทุเรขาราชธิดาของพระเจ้าจัดพิภกรม แต่ถูกแทยัลักพาตัวมายัง เกาะอุคสกล สำหรับนางพินทุเรขาจะหมกกรรมต่อเมื่อมีสามีคนเดียวกับนางพินทุมารี และเมื่อนางพินทุเรขาตั้งครุณี นางจินทุรีจะเป็นคนสั่งให้สามีฆ่าทองเอาเด็กออกมาก่อนกำหนด

ปรากฏว่าผู้ไปเห็นร่างนางกนกเรขาคือ ศักดิ์เทพ ในขณะที่เดียวกันก็เห็นร่างเดิมของนางพินทุมารีและนางพินทุเรขาด้วยพร้อมกัน ศักดิ์เทพจึงเป็นผู้แก้คำสาปให้นางทั้ง 3 ไคนางทั้ง 3 เป็นภรรยา ได้พระชรรค์แสดงฐานะเป็นวิทยากร เป็นรางวัล และยังไคนางจันทร์ประภา เป็นภรรยาอีกคนหนึ่งด้วย

ส่วนศักดิ์เทพจะมีโอกาสเป็นมาอย่างไร ต้องคำสาปไคมาจึงต้องมาชกใช้กรรมในเมืองมนุษย์ และมีความผูกพันไคมากองกับนางวิทยากรทั้ง 4 มีเหตุการณืเพียงตอน

¹ คิตติอนเคียลือว่า วัวเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ผู้หญิงแคะคองเอาค้วยเจตนาร้ายถือเป็นบาป

เคียวที่ปรากฏพอให้สันนิษฐานได้ว่า สักคิเทพคงจะเป็นภาคหนึ่งของเทวดาคือ ตอนที่ สักคิเทพไปถึงเกาะอุทสธครั้งแรกและได้พบกับวิฆเนศวรคฤหาศิณี สักคิเทพเล่าเรื่องราว การติดตามหาเมืองทองด้วยความลำบากให้ฟัง วิฆเนศวรจึงสนับสนุนและปลุกปลอบให้ ก้าวลัดใจสักคิเทพให้กระทำต่อไปจนกว่าจะสำเร็จ¹

สักคิเทพคงจะเป็นภาคหนึ่งของเทวดาลงมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อการบางอย่าง จริง เพราะปรากฏตามเรื่องว่า สักคิเทพเป็นคนโชคดีย่างประหลาด ใคนางวิยาธร ทั้ง 4 เป็นภรรยาพร้อมทั้งสถาปนาวิยาธรและพระขรรค์คู่มือ และตลอดเวลาที่เดินทางค้นหาสักคิเทพมีคนคอยให้ความช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา จนบางครั้งคนให้ความช่วยเหลือ ยอมสละชีวิตเพื่อสักคิเทพก็มี เช่น กษัตริย์สัตยพรตแห่งเกาะอุทสธ เป็นต้น

ข. เรื่องศูริวิกรมมาโศคาคูรีะ

ในเรื่องนี้ทั้งกมลมิตรและนางอนุศยีนีมีความสัมพันธ์ที่ล้ำลึกต่อกันมาก่อนในอดีตกาลทั้งกระทำผิดร่วมกันคือ ร่วมกันก่อกรรมชะของฤๅปาปนาสน์ จึงถูกสาปให้มาใช้กรรมในเมืองมนุษย์ นางอนุศยีนีมาเกิดเป็นเจ้าหญิงศรีราชธิดาผู้เลอโฉมแห่งพระราช เมืองอินทிரาดัย ส่วนกมลมิตรมาเกิดเป็นอมรสิงห์ราชบุตรผู้มีความสง่างามและเก่งกล้า แห่งเมืองอีกเมืองหนึ่งในแดนไกล

การชกใช้กรรมของคนทั้งสองจะสิ้นสุดลงต่อเมื่อคนทั้งสอง ได้พบกันและรักกัน อีกครั้ง หนทุกข์ทรมานเนื่องจากความรักและการพลัดพรากจนเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฆ่ากัน ลงได้

โดยสัญญาณแห่งอดีต เจ้าหญิงศรีคิดเสมอว่าตนเองจะแต่งงานกับใครไม่ได้

¹ " ... so I am persuaded that you, O sea of courage, are some portion of adivinity and will obtain success as you desire;..." in The Ocean of Story. p. 213.

นอกจากชายที่มาจากดินแดนถิ่นปทุมแห่งสุริยะะ จึงคัดค้านพระประสงฆ์พระบิดา เรื่อง
การแต่งงานตลอดมา ในขณะที่เดียวกันเมื่ออมรสิงห์เจริญวัยขึ้นก็ฝันถึงผู้หญิงคนหนึ่ง แม่จะ
ไม่เคยเห็นหน้าแต่ก็รู้ว่า เป็นคู่ของตน จึงปฏิเสธการแต่งงานกับหญิงอื่นที่พระบิดาหาให้
ถิ่นปทุมแห่งสุริยะะจึง เป็นสื่อให้คนทั้งสองได้พบและรักกันอีกครั้งหนึ่ง

2.1.5.2 การเดินทางค้นหาเมืองโนเงื่อนไซ

ก. เรื่องเมืองทองในกถาสรีตศาศกร

เมื่อสักกิเทพแสดงตัว เป็นผู้พบเห็นเมืองทองครั้งแรกและถูกจับไควาหลอกหลวง
ถูกนางกนก เรขาประณามอย่างรุนแรงจึงเกิดพิภพวิธออกค้นหาเมืองทองอย่างจริงจัง โดย
มุ่งตรงลงไปทางใต้ทันทีอย่างมั่นใจว่าเมืองทองจะต้องอยู่ทางใต้อย่างแน่นอน ตามเรื่อง
ปรากฏว่าเขาเดินทางจนกระทั่งไปถึงป่าใหญ่แถบเทือกเขาวิเศษ ความลำบากที่ประสบ
คือ ความเหนื่อยอ่อน ความหิว ความร้อนและขโมยตามรายทางเท่านั้น จนกระทั่งพบ
สุรยคาบสได้รับคำแนะนำให้ไปสอบถามทางกับทิวรคาบสแห่งเทือกเขาอุครอีกต่อหนึ่ง
สักกิเทพใช้การสืบถามทางไปเมืองทองเรื่อยไปและได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำ
ที่ดีเสมอมา เมื่อพบกับทิวรคาบสแนะนำให้เดินทางไปยังเกาะอุตสธลของกษัตริย์สัตยพรต
อีกต่อหนึ่ง โดยอาศัยเรือสินค้าของพ่อค้าคนหนึ่งไปแต่ประสบอุบัติเหตุเรือแตกกลางทาง
ช่วงนี้มีเหตุการณ์ที่เกินจริง เกิดขึ้นคือ เมื่อเรือแตกสักกิเทพถูกปลาใหญ่ตัวหนึ่งกลืนลงไป
ในท้อง ต่อมาชาวเกาะอุตสธลซึ่งมีอาชีพประมงจับปลาตัวนั้นได้ เมื่อนำทองออกมาจึง
พบสักกิเทพอยู่ในท้องปลา สักกิเทพรอดชีวิตมาได้อย่างปาฏิหาริย์ ทั้งยังบรรลุดังจุดหมาย
คือเกาะอุตสธลตามที่ตั้งใจไว้ จากเกาะอุตสธลสักกิเทพได้รับความช่วยเหลืออย่างที่ดีจาก
กษัตริย์สัตยพรตฯตั้งใจจะพาสักกิเทพเดินทางต่อไปยังเกาะรัตนกัญ เพราะที่นั่นมีโบสถ์
ของพระวิษณุที่คนนับถือมาก ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะจะมีคนมาจากถิ่นต่างๆามมีผู้เคยรู้จัก
เมืองทองบาง ระหว่างการเดินทางประสบอุบัติเหตุเรือลอยเข้าไปในบริเวณน้ำวน
กษัตริย์สัตยพรตสละชีวิตตนเองให้สักกิเทพไคจจากเรือขึ้นไปเกาะอยู่บนต้นไม้ที่ยกกลาง
ทะเลก่อนเรือจมและจากต้นไม้กลางทะเลสักกิเทพพบพาหนะไปสู่เมืองทองเป็นนกแร้ง
แก่ตัวใหญ่มีมาซึ่งบินมาเกาะต้นไม้ เพื่อพักเหนื่อยและจะบินไปสู่เมืองทอง เพื่อหาอาหาร
ในวันรุ่งขึ้น

การเดินทางของศักดิ์เทพ แม้จะต้องประสบความลำบากจากกระยะทางที่เกิน หรืออุบัติเหตุที่เกิดจากภัยธรรมชาติ แต่ก็ไม่มีสิ่งใดเป็นอุปสรรคคอยกั้นแกล้ง ตรงกันข้ามกลับมีคนคอยช่วยเหลือและให้การสนับสนุนด้วยดี

ข. เรื่องศุริวิกรมมาโรคาครุระ

เมื่ออมรสิงห์แสดงตัว เป็นผู้พบเห็นถิ่นปทุมแห่งสุริยะครั้งแรกแล้วถูกจับได้ ถูกประณามและถูกประหารชีวิตที่จมนอบบ้ำ ก็คิดจะฆ่าตัวตายหนีตาย แต่ก็คิดไคว่ยังไม่มีการเคยพบถิ่นปทุมแห่งสุริยะจริงๆ จึงตัดสินใจออกค้นหา เพื่อหวังจะเป็นเจ้าของเจ้าหญิงศรีนางในฝันของตน การเดินทางของอมรสิงห์เริ่มต้นด้วยการเสด็จหาทิศด้วยพระชรรค์ แล้วเดินทางตระเวนไปตามเมืองต่างๆ ตลอดทิศเหนือใต้ ตะวันออกและตะวันตก แต่ไม่พบในที่สุดจึงตัดสินใจเดินทางมุ่งเข้าป่าใหญ่ทางตอนใต้ของแคว้น ระหว่างเดินทางในป่า นอกจากต้องเผชิญกับความเหนียวอ่อน ความร้อน ความหิว ภัยธรรมชาติแล้วยังถูกกั้นแกล้งจากนักบวชไวราจี และนางอุบลีลูกสาวแทคย์ จนกระทั่งอมรสิงห์หลงกลถูกภาพหลอนที่เกิดจากอิทธิฤทธิ์ของนางอุบลี บันดาลให้เห็นเป็นน้ำท่วมสูงขึ้นทุกที่ๆ อมรสิงห์ปีนหนีน้ำขึ้นสู่ยอดเขาแห่งหนึ่งและที่นั่นเองอมรสิงห์พบพานะไปสู่ถิ่นปทุมแห่งสุริยะเป็นหงส์เงินคู่หนึ่ง

การเดินทางของอมรสิงห์ต่างกับการเดินทางของศักดิ์เทพ อมรสิงห์เดินทางอย่างคนไม่รู้ทิศ ปราศจากผู้ช่วยเหลือโดยสิ้นเชิง แม้แต่หงส์เงินพานะที่พาเขาไปสู่จุดหมายก็เป็นเพราะถูกบังคับ ชำร่ายรากษสและนางแทคย์ยังคอยกั้นแกล้งระหว่างทางอีกด้วย

2.1.5.3 การออกเดินทางเพื่อค้นหาครั้งที่สอง

ก. เรื่องเมืองทองในกถาสรีตศาศคร

เมื่อศักดิ์เทพถึงเมืองทองและรู้ความลับเรื่องนางกนกเรชาแล้วกลับมาแสดงตัวนั้น ศักดิ์เทพจึงมีฐานะเป็นผู้แก้คำสาป ช่วยให้นางกนกเรชาพ้นคำสาปกลับไปสู่ร่างเดิม ฐานะเดิมที่เมืองทอง และคอยให้ศักดิ์เทพตามไปอีกครั้งเพื่อแต่งงานกับนาง การเดินทางสู่เมืองทองของศักดิ์เทพจึงเริ่มขึ้นอีกครั้ง โดยยึดเอาการเดินทางครั้งแรกเป็นหลัก เมื่อ

ศักดิ์เทพไปถึงเกาะสุดสลดอีกครั้งก็ได้พบกับนางพินทุมดีและนางพินทุเรขา ไคนางทั้งสอง เป็นภรรยาและช่วยให้นางพ้นคำสาปในที่สุด โดยมีพระขรรค์จากห้องนางพินทุเรขาซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นวิทยากร เป็นรางวัลและถวายอำนาจของพระขรรค์เล่มนั้นเองที่พาศักดิ์เทพไปสู่เมืองทองอีกครั้งอย่างง่ายดาย และได้แต่งงานกับนางทั้งสี่กับทั้งครอบครัวของเมืองทองในฐานะกษัตริย์วิทยากร

ข. เรื่องศุริวิกรมมาโรคาสุรี

การกลับมาแสดงตัว เป็นยูพบเห็นถิ่นปทุมแห่งสุริยะครั้งที่ 2 ของอมรสิงห์เป็นการเปิดเผยอดีตชาติของคนทั้งสอง เจ้าหญิงศรีทิงร่างพาวิญญานกลับสู่ร่างเดิมที่ถิ่นปทุมแห่งสุริยะ ก่อนหมกสตินางบอกให้ออมรสิงห์ออกติดตามนางอีกครั้งแล้วจะได้พบกับอีกอมรสิงห์ซึ่งออกเดินทางเป็นครั้งที่ 2 ในเรื่องปรากฏว่าอมรสิงห์ไม่ได้ออกตามหาเจ้าหญิงศรีแต่เพียงฝ่ายเดียว เมื่อกลับสู่ร่างเดิมที่ถิ่นปทุมแห่งสุริยะแล้วครั้นรู้สึกตัวเจ้าหญิงศรีก็หาทางออก, ติดตามอมรสิงห์เช่นกัน จึงเป็นอันว่าต่างฝ่ายต่างออกตามหากัน ระหว่างการติดตามเจ้าหญิงศรีพบคนมุงรายจะครอบครองเป็นเจ้าของนางเพราะความงามเป็นเหตุ นางจึงหนีเข้าป่า และป่าแห่งนี้เองที่ถูกกำหนดให้เป็นที่พักกันอีกครั้งของคนทั้งสอง แรกก่อนจะพบอมรสิงห์ เจ้าหญิงศรีก็ถูกนางอุฎฐีและนักบวชไวราศีแก่แก่น หลอกหลอนจนเกือบเสียดชีวิต และภาพมายาที่เกิดจากการกระทำของนักบวชไวราศีนั้นเองที่ทำให้อมรสิงห์ฆ่าเจ้าหญิงศรี

2.1.5.4 เมื่อพ้นคำสาป

ก. เรื่องเมืองทองในภาสริศสาคร

นางกนกเรขาเป็นผู้พ้นคำสาปเป็นคนแรก นางจึงกลับไปสู่ร่างเดิมและคอยศักดิ์เทพอยู่ที่นั่น หลังจากนั้นนางพินทุมดีและนางพินทุเรขาจึงตามไปที่หลังพร้อมศักดิ์เทพ เมื่อได้พระขรรค์มือของวิทยากร

ข. เรื่องศุริวิกรมมาโรคาสุรี

เมื่ออมรสิงห์ฆ่าเจ้าหญิงศรีตาย คำสาปจึงสิ้นสุด ทั้งสองกลับไปอยู่ในสภาพ

เดิม ทิ้งร่างที่เป็นมนุษย์ไว้บนพื้นโลก ท่างพากันประหลาดใจคิดว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นความฝัน เรื่องจบลงด้วยความพึงพอใจของพระศิวะเป็นเจ้าที่ขยันทนทั้งสองเป็นสุข ในขณะที่เดียวกันก็สมเพชที่คนทั้งสองไม่รู้ว่าจะอะไรเกิดขึ้นแทน¹

2.2 เปรียบเทียบเรื่องศุริวิกรมโชคาศูริกับเรื่องกนกนคร

จากนิทานปรัมปราเรื่องเมืองทองในกถาสริตสาศกร มาเป็นเรื่องศุริวิกรมโชคาศูริระนิทานชวนฝัน รึกหวานเสร์ว่า จนกระทั่งมากลายเป็นเรื่องกนกนครนิทานคำกลอนประเภทกลอนหกเรื่องแรกและเรื่องเดียวของไทย กนกนครเป็นผลงานที่แสดงถึงความสามารถอันยอดเยี่ยมของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ ผู้ซึ่งพยายามสร้างงานที่แปลกกว่าผู้อื่น การแต่งกลอนหกนั้นเป็นที่รู้กันว่าลำบากกว่าการแต่งกลอนชนิดอื่น เพราะจำนวนคำในแต่ละวรรคๆละ 6 คำเป็นเครื่องบังคับอยู่ ทำให้ยากที่จะบรรยายความได้เต็มที่ การแต่งเป็นเรื่องยาวขนาดร้อยหน้าขึ้นไปไม่เคยมีปรากฏมาก่อน แต่กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงทำได้สำเร็จอย่างงดงามในที่สุด โดยสามารถบรรยายเรื่องราวต่างๆได้อย่างราบรื่น และมีความไพเราะอย่างยิ่ง

กนกนครมาจากกรรประสานเรื่องเมืองทอง เรื่องศุริวิกรมโชคาศูริและความคิดขององค์ผู้พนธ์เข้าด้วยกัน ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างเรื่องเมืองทองและเรื่องศุริวิกรมโชคาศูริแล้ว และจะแสดงความแตกต่างระหว่างเรื่องศุริวิกรมโชคาศูริและเรื่องกนกนครในหัวข้อต่อไปนี้

2.2.1 โครงเรื่อง

2.2.2 วิธีการดำเนินเรื่อง

¹ "There those two foolish lovers rejoicing to have awoken from a dream; not knowing that it was but a dream within a dream, and that they are still asleep." in The Descent of The Sun. p. 109.

2.2.3 ตัวละคร

2.2.4 ภาษาและโวหารกวี

2.2.1 โครงเรื่อง

การอ่านเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีและเรื่องกนกนคร โดยมุ่งที่เนื้อเรื่องเป็นสำคัญ จะพบว่าเรื่องทั้งสองมีวิธีขึ้นต้นเรื่อง การดำเนินเรื่องส่วนใหญ่ และการลงท้ายเรื่องเหมือนกัน ผิดกันแต่ชื่อนางเอกและชื่ออื่นๆที่ไม่สำคัญบางชื่อ แต่หากใช้หลัก "อ่านละเอียด" แล้ว เรื่องทั้งสองมีความแตกต่างกันไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเพิ่งได้ถึงตัวละคร รสและอารมณ์สะท้อนใจที่ไค

เรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีและเรื่องกนกนครมีโครงเรื่องใหญ่เพียงเรื่องเดียวและเหมือนกัน คือโครงเรื่องเกี่ยวกับความรักที่มีอุปสรรคของหญิงชายคู่หนึ่ง แต่ในที่สุดตัวละครทั้งสองก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคนั้นได้สำเร็จ องค์ผู้พนธ์ทรงคงโครงเรื่องเดิมไว้ทุกประการทรงเปิดเรื่องด้วยการแนะนำตัวละครเอกฝ่ายชายคือ กมลมิตร และจบเรื่องด้วยความสุขที่คนทั้งสองได้รับหลังจากฟันฝ่าอุปสรรคสำเร็จ เช่นเดียวกับการเปิดและจบเรื่องของเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรี นอกจากโครงเรื่องที่เหมือนกันแล้ว เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในตริวิกรมมาโชคาสุรีทุกเหตุการณ์ก็มีปรากฏในเรื่องกนกนครทั้งสิ้น ตัวละครทุกตัวในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีมีบทบาทในเรื่องกนกนคร เช่นกัน เพียงแต่บางตัวชื่อตัวละคร เปลี่ยนไปตามที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม

เรื่องกนกนครคงจะยืคบาง หากองค์ผู้พนธ์ไม่ทรงใช้ลีลาของกลอนหกดำเนินเรื่อง ลีลาของกลอนหกที่สั้น รวดเร็ว ช่วยให้ดำเนินเรื่องไปอย่างฉับไว รวดเร็ว แต่ไม่ค่อยในก้านความไพเราะ แม้จะทรงรักษาโครงเรื่องและเหตุการณ์ต่างๆไว้อย่างเดิม พระองค์ทรงคัดแต่ง เหตุการณ์และแปลงบทสนทนาบางตอนในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีเสียใหม่โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

ก. เพื่อให้กนกนครมีลักษณะเป็นนิทานไทยมากที่สุด เพราะเหตุการณ์บางตอนในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรี เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือมีขึ้นได้เฉพาะในวัฒนธรรมอินเดียเท่านั้น พระองค์ทรงเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมของผู้อ่าน ดังตัวอย่างในตอนต่อไปนี้

การสนทนาระหว่างพระเจ้ากรุงอินทிரาลัยกับพระมเหสี เกี่ยวกับการมีคู่ครองของพระธิดา ในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาศรีระแสดงให้เห็นทัศนะของคนอื่นเสียเกี่ยวกับผู้หญิงว่า "เมื่อถึงวัยอันสมควรผู้หญิงจำเป็นจะต้องแต่งงาน หากไม่ยินยอมจะก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วงศ์ตระกูลทั้งในโลกนี้และโลกหน้า" ¹ เขามีความคิดว่าการแต่งงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของผู้หญิง และ "ผู้หญิงมีจุดหมายของการเกิดอยู่ที่การแต่งงาน" ² แต่ในเรื่องกนกนกร กรมหมื่นพิทยาลงกรณไม่ได้ทรงเน้นความสำคัญของการแต่งงานหรือไม่ เพราะวัฒนธรรมไทยเราไม่ได้บังคับ จุดประสงค์ของชีวิตไม่ได้อยู่ที่การแต่งงานๆ เป็นเพียงการหาผู้คุ้มครองและเพื่อนคู่คิดเท่านั้น นอกจากนี้เมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงอินเดียจะต้องรักและเทิดทูนสามีของตนเสมอเทพ ไม่ว่าสามีจะดีหรือเลวเพียงไร ดังปรากฏในบทสนทนาเมื่อพ่อค้าเกิดหลงรักเจ้าหญิงศรีผู้หญิงที่ตนช่วยเหลือรับมาจากถิ่นทุมแห่งสุริยะพยายามหวานลอมโหนางปลงใจอยู่กับตน โคยกกล่าวร้ายอมรสิ่งทีทอคตั้งนาง เจ้าหญิงศรีจึงแก้แทนว่า นางไม่ตำหนิสามีในเรื่องนี้"ผู้หญิงที่ดีควรยกย่องสามีเสมอเทพ" ³ แต่สำหรับผู้หญิงไทยแม้จะได้รับการสั่งสอนให้เคารพบนอบสามีก็จริงอยู่ แต่ก็มีโคยกของเทิดทูนจนกลายเป็นเทพ องค์ผู้มีพันธทรงเล็งเห็นความขัดแย้งกันในเรื่องนี้ จึงทรงตัดและแปลงบทสนทนาตอนนี้เสีย

ตอนนักบวชไวราก็เนรมิตกายให้มีความน่ากลัว เพราะโกรธที่ถูกอมรสิ่งทีคัดสั้น ในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาศรีว่าเนรมิตให้กลายเป็นร่างอันน่ากลัว และเนรมิตกาย

¹ "Is she not of ripe age, and does not a Groom-up maiden in the house bring upon herself and her relations infamy in this world and the next." in The Descent of The Sun. p. 24.

² "Is not a husband the very object of your birth?" Ibid., p. 26.

³ "Know, too, that a good wife her husband is a deity." Ibid., p. 86.

เป็น "กิ้งก่าตัวกึ่งมนุษย์" ตัวร่างเต็มไปด้วยขน มีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ส่งเสียงถอน
แบบสัตว์ป่า" ¹ เพื่อหลอกหลอนเจ้าหญิงศรี เป็นการแก้แค้นการกระทำของอมรสิงห์ ภาพ
ร่างที่ปรากฏต่อหน้าอมรสิงห์ในครั้งแรกเป็นภาพที่ไม่กระจ่างนักในความรู้สึกของผู้อ่าน
ส่วนร่างที่เจ้าหญิงศรีเห็นเป็นเหมือนสัตว์ประหลาดที่ไม่คุ้นเคย องค์นิพนธ์ทรงแปลงเหตุ
การณืตอนนี้ให้กับขวโวราก็เนรมิตร่างเป็นร่างที่ใหญ่โตต่อหน้าอมรสิงห์ ดังคำกลอนที่ว่า

กายใหญ่กว่ากำไร

ปากใหญ่แยกเขี้ยวเคี้ยวฟัน ²

และมีร่างเป็นยักษ์ต่อหน้านางกนกเรขาแทน ดังคำกลอนที่ว่า

ยักษ์ใหญ่กว่ากำไฉน
หน้าตาน่ากลัวตัวขน

มีเขี้ยวปากอู๋ทานาง
สองทนต์โง้งออกสองข้าง ³

เป็นการสร้างภาพที่ชัดเจนและเหมาะสมให้แก่ผู้อ่าน เพราะยักษ์เป็นอมมนุษย์ที่คนไทยรู้อยู่
จักมานานจนเกิดความเคยชินและมักจะพบในฐานะตัวปฏิบัติโทษเสมอ

การสนทนาโต้ตอบระหว่างพระศิวะและพระอุมา ก่อนที่พระศิวะจะลงมาในโลก
มนุษย์เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ตัวละครทั้งสอง ในเรื่องศุริวิกรมโศภาครีระ ปรากฏว่า
เมื่อพระศิวะมองลงมาเห็นอมรสิงห์ตระเวนไปในป่าเพื่อค้นหาเจ้าหญิงศรี ในฐานะที่
พระองค์มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลกรรมครั้งนี้จึงคิดให้ความช่วยเหลือ แม้ขณะนั้นพระองค์
จะอยู่ในเวลาพักผ่อนกับพระแม่เสีก็ทรงสละเวลาคอยพระเมตตาต่อบุคคลทั้งสองออกคำ
สั่งให้พระอุมาหาพาพระชนกที่ยอดเขาหิมาลัยตามลำพัง เพื่อพระองค์จะได้กระทำ

¹ "...a hairy thing with hideous eyes, that resembled an
incarnation of brute in human shape;...; and laughed and whined
and panted like a beast..." in The Descent of The Sun. p. 99.

² พระราชนิพนธ์เรื่อง กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 93.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

ใดๆไค้สะควก แต่ในเรื่องกนกนกรปรากฏว่า องค์คุณิพนธ์ทรงสร้างภาพของพระศิวะให้ เป็นสุภาพบุรุษทุกกระเปาะนิ้ว ทำหน้าที่สามมืออย่างไม้อัดคกบกร่อง ไม่ปล่อยให้ภรรยา เดินทางตามลำพังแต่พาไปส่งถึงที่ ทั้งบอกความจริงเป็นที่ต้องปลื้กตัวไปก่อนควยคังค้ำกลอน ที่ว่า

ตริกพลางพระศิวีศรีเนตร
อมรสิ่งหวิ้งเพอเฉลอตน
พระศิวะทูลนางพลางพา
สูหิมาลัยโนพลัน
สงเสริจพระเสด็จเทริจฟ้า
เหาะจากเขาคันธบรพต

เอาเลศเลาเรื่องเป็องตน
อนุสนธิ์คำสาปบาปมรพ
พระศิวาวรรณฉายผายผัน
ฝากบรพตบุชชยศ
เรื่องโรจนุชอุคิหลาปรากฏ
หมายบถบายสุภูวค 1

ซึ่งสอดคล้องกับคติของพุทธศาสนาที่ว่า สามีพึงยกย่องภรรยาของตนไม่ปิดบัง เรื่องไค้แสดง ให้ปรากฏเปิดเผย 1 ความตอนนี้แสดงให้เห็นความละเอียดพิถีพิถันขององค์คุณิพนธ์ที่มีต่อ งานพระนิพนธ์

ความช่วยเหลือของเจ้าเมือง ในเรื่องศุริวิกรมโศกาสุริระ ปรากฏว่าเมื่อพ่อค้า รับเจ้าหญิงศรีมาจากถิ่นปทุมแห่งสุริยะแล้ว ก็พยายามรวบรัดจะให้นางเป็นภรรยาของตน เมื่อนางไม่ยอมจึงกักขังนาง แตนางหนีออกมาได้โดยไค้ได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าเมือง ที่ทรงซ้างผ่านมาโดยบังเอิญ แต่ในเรื่องกนกนกร กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงใช้คำรำลือเป็น ลือคิงให้เจ้าเมืองออกเสด็จประพาสซ้างโดยมีเจตนาจะยลโฉมนางโดยตรง จนช่วยนาง ออกมาจากที่กักกันไค้สำเร็จ การใช้คำรำลือเป็นลือทำให้กนกนกรมีความสมจริงมากกว่า เรื่องศุริวิกรมโศกาสุริระ และคำรำลือลักษณะนี้ก็เป็นทีคูนเคยของนักอ่านวรรณคดีอยู่แล้ว จึงนับว่า พระองค์มีพระปรีชาสามารถในการคักแปลงเหตุการณ์ยิ่งนัก

ยิ่งไปกว่านั้น กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงเพิ่มเหตุการณ์บางตอนที่ไม่ปรากฏในเรื่อง

1 พูลศักดิ์ สัตยานุรักษ์, ทิสหก (อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางจันทร์ เบ็ญ สัตยานุรักษ์ 2 เมษายน 2521), หน้า 27.

ตริวิกรมโศกาสุรี เพื่อทำบรรยากาศให้กนกกร เป็นนิทานไทยๆ เข้าไปอีกหลายตอนเช่น

๑. ทรงเพิ่มการเกี่ยวพาราสี ระหว่างอมรสิงห์กับนางอนุศินีเมื่อแรกพบกัน เป็นโศหารที่เรียกว่า นารีปราโมทย์ ไม่ได้ดำเนินเรื่องรวบรัดเพียงให้รู้ว่า เป็นภรรยาที่ พระศิวะประทานให้ก็รับมาอยู่ด้วยกันแบบ เรื่องตริวิกรมโศกาสุรี เท่านั้น กมลมิตรในเรื่อง กนกกร เมื่อพบหญิงงามซึ่งจะมีลักษณะตามที่พระศิวะประทานให้ก็ไม่ที่กักเอา แต่เจรจา เชิงเกี่ยวถามความสมัครใจนางก่อนคงปรากฏในคำกลอนว่า

โคมเจลา ไคนองแนบกายหมายออม เนตรนางอย่างนั้นมันใจ เชิญเจ้าจากสระละเรือ วันนี้พี่เฝ้าพระศิวะ ศอนิดเป็นจันทร์พรณีไร เจ้าจงมีใจใสสุช นิวนองของลำด้ายของ อนแนบแอบเนื้อเห็นหอม บรรเทิงเรียงรมยชมพิศตร อีกขอขอลาหมามนาง อย่าอิดจิตต์เอื้อนเปื้อนกาย	รูปเฝ้าใจยวนหวนหอม จักถนอมใจสนิทซึกเชื้อ พระศิวะอุยให้แกเผื่อ นิมเนื้อแนงนอยกลอยใจ โคชมเคชะอะคิศัย จำไคในเนตรนางน่อง ปราศทุกขปลดทิ้งสิ่งหมอง หวังครองเวียนเคลาเมารัก ปัจจรณแทนคำจำหลัก พิรรักพิรอนหอนฟลาย สำอางเอี่ยมองคุทรงฉาย เคื่องรกายขุนของหมองใจ ¹
---	--

๒. หลังจากถามความสมัครใจและรับนางเป็นภรรยาแล้ว องค์ยุนิพนธ์ทรงเพิ่ม ทัศนธรรม์เข้าไปด้วย ทำให้บรรยากาศเป็นไทยมากขึ้น โดยว่า

อุณางวางแนบขอบนอง กายกุมจุมพิศซิคชม เกี่ยวกว่าครีครั้งคสังเคลน ฉมขึ้นวันรสนงราม	กรคลองกายคสังสิ่งสม เกสียวกดมคลอเคลาเมากาม เทิมเห็นซึ่งสวรคขึ้นสาม ไนยามสังสมรมณีย์ ²
--	---

¹ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกกร, หน้า 8.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

3. เพิ่มบทชมบ้านเมืองของนางกนกเรชา อันเป็นธรรมเนียมการแต่งหนังสือ
ในวรรณคดีไทยที่มักจะให้ภาพชมบ้านเมืองของตัวละคร เอกทั้งสองฝ่ายเสียก่อน ในเรื่อง
นี้ทรงบรรยายลักษณะบ้านเมืองของนางกนกเรชาว่า

เคลื่อนพลกลนแสนยากร	เพียงพลสุรุมรมาสถิต
วิปฎาปองลองฤทธิ	แมอมิตรมุงรายวายปราณ
อึ้งอัศวานึกกรีกครัน	เริงเหลาพลปืนหินุหาญ
แรงพลพลคชชัยชาญ	เชนุชางูโลกบาลมมัน
งามสงารถาธิกกีกกอง	แคลวคลองูเริงแรงแข่งขัน
บรมชามนามพลลีพรค	ศรชรรคแข่งคำรำบาย ¹

4. ในเรื่องตริวิกรมวิโรชาศูรีะ เมื่ออมรสิงห์ปล่อยมือให้หลุดจากคอหงส์ทั้งคู่
ก็หล่นลงสู่ทะเล อมรสิงห์ช่วยตนเองว่ายน้ำเข้าสู่มัง แต่ในเรื่องกนกนครมีบทบาทของปลา
มาเสริมเป็นพาหนะพาอมรสิงห์ให้เข้าใกล้กนกนครมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ไขอศิต
ของอมรสิงห์ให้ทราบเป็นเลาะๆ องค์ผู้พิพนธ์เพิ่มบทบาทของปลาเข้าในช่วงนี้ คงจะเป็น
เพราะเห็นว่านิทานไทยส่วนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิทานชาดก เมื่อตัวละครเอกได้รับความ
ลำบาก พระอินทร์จะให้การอุปถัมภ์ แต่ในที่นี้พระอิศวรมีบทบาทมาตั้งแต่ต้น และคติ
ชินชุกย์ให้พระอิศวรเป็นเทพสูงสุด จึงทรงคงบทบาทของพระอิศวรไว้อย่างเดิม ปลาที่ม
ช่วยอมรสิงห์นั้นเป็นบริวารของพระวรุณฯทราบเรื่องราวของอมรสิงห์จากการสนทนากับ
พระอิศวรฯจึงมอบหน้าที่การช่วยเหลืออมรสิงห์ในครั้งนี้กับพระวรุณ จากนั้นพระวรุณก็มอบ
หมายภาระนี้ให้บริวารของพระองค์อีกคนหนึ่ง

5. ทรงเพิ่มบทนิราศ แทรกอยู่ตอนที่นางกนกเรชาพนกัยจากพอค้าและเจ้าเมือง
เข้าสู่มังเพื่อตามหาอมรสิงห์ การเสริมบทนิราศโดยให้นางกนกเรชาซึ่งเป็นผู้หญิงที่อ่อนแอ
ทั้งร่างกายและจิตใจ ทั้งผ่านการผจญภัยอันเกิดจากความงามมาอย่างยากเข็ญ เป็นผู้รำพัน
ก่อให้เกิดความสงสารเห็นใจได้มาก ทั้งพระปรีชาสามารถในการสรรคำทำให้นิทาน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

ช่วงนี้ มีทั้งความไพเราะและกินใจยิ่งนัก บทกรวญตอนหนึ่งมีความคล้ายคลึงกับบทกรวญ
ของนางทมยันตีในเรื่องพระนลคำหลวง มีความในคำกลอนว่า

อ้อโศกปราศโศกโศกขึ้น เหลือคเนเวลาวาระ ซอชอยยอยยุวนชวนชื่น อยู่เป็นหลักป่าตาศปี อาศรีวิศโศกโศกโบกบุตร ตูโศกโรคเสราเรารุก จงอโศกศรีไพรไพศาล บุกแจงแหล่งทศมิกเมิน นาทีศรีอโศกโศกเสรา บัดโศกโศกในใจตู	ยั้งยืนอยู่สลิตอิสระ วัณนะอยู่ในไพรนี้ เริงรื่นรุกขมุลลลสรี เป็นที่รมรอนนอนทุกข คือฉัตรชูเฉลิมเสริมสุข เกลดลุดเกราะหกรูรมล้ำเคญ ช่วยสมานทุกชซากลาเชญ ชิงเรณชอนตัวนิวกู พฤษเฆาจงแถลงแจงณดู จึงสูจักสมสมญา
--	---

การเพิ่มบทเกี่ยวพาราดี บทอัศจรรย์ บทชมบ้านเมืองและบทนิราศ จัดเป็น
จินตนาการที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวของกวีแต่ละท่าน กนกนกรจะซาครสวรรค์ดี หากไม่มีบท
เกี่ยวพาราดี บทอัศจรรย์และบทอื่น ๆ อันเป็นบทที่ก่อให้เกิดครสในการอ่าน

ข. เพื่อความกลมกลืนของ เหตุการณ์ ตามที่ปรากฏเป็นตัวอย่างดังนี้

การพบกันครั้งแรกของตัวละครเอกทั้งสอง ในเรื่องศูริวิกรมมาโศกาสุรีระ กวี
สร้างภาพของนางอนุศยีนีเป็นภาพหญิงสาวสวยนั่งลอยเรืออยู่กลางสระบัว มีการเคลื่อนไหว
ไหวของมือที่เค้กกليبัวที่ถึงที่ละกليب ในขณะเดียวกันปากก็เผยอนับจำนวนของกليبัวเหล่า
นั้นไปด้วย ภาพนางอนุศยีนีที่ปรากฏเป็นภาพเหมือนจริง เป็นธรรมชาติที่สุด ในขณะที่เรื่อง
กนกนกร บรรยายภาพของนาง อนุศยีนีเหมือนกับภาพวาดเป็นภาพนิ่งไม่มีการเคลื่อนไหว
ใดๆทั้งสิ้น ความรู้สึกของยูที่เห็นภาพทั้งสองตรงหน้าจะต่างกัน ภาพแรกเป็นภาพธรรมชาติ
ที่งดงามจริงอยู่แต่เป็นความงามที่อาจจะหาดูได้อีกไม่ยากนัก แต่ภาพที่สองเป็นภาพเหมือน

ฉันประหนึ่งว่าจะปรากฏต่อหน้าผู้พบเห็นเพียงชั่วขณะหนึ่งจึงมีความงามอันชวนประทับใจมากกว่า

ครั้นใดสนทนาสอบถามความกัน อนุศยีนีในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีะแสดงความรู้ที่อยู่ตลอดเวลาถึงกำเนิดและความเกี่ยวข้องกับระหว่างนางและกมลมิตร ทั้งความสำคัญของความงามแห่งดวงตาทั้งคู่ของนางควย ปฏิภิกิริยาของนางจึงเป็นไปแบบการกระทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น การสร้างภาพให้นางรู้ตัวอยู่ตลอดเวลานางมีความสำคัญเพียงใด ทำให้ภาพของนางดูปราศจากชีวิตจิตใจ บรรยากาศระหว่างนางและกมลมิตร เป็นไปตามหน้าที่ ความประทับใจซึ่งกันและกันมีน้อยมาก แต่ในเรื่องกนกนครองค์ผู้พิพจน์ให้นางรู้เพียงว่า

ผู้บังคับคุณทูลไป

ข้าไซ้เป็นข้าบาทลย์ 1

พระองค์ให้นางอนุศยีนีอ่อนน้อม ขอความปราณี ผากเนื้อผากตัวกับกมลมิตร อนุศยีนีจึงเป็นผู้หญิงที่มีความงามเป็นคุณสมบัติและมีความอ่อนหวาน มีความเป็นผู้หญิงแบบหญิงไทยทั่วไป ที่ให้เกียรติและเคารพบนอบต่อผู้จะเป็นสามี

การโต้ตอบกันระหว่างกมลมิตรและเพื่อนๆ คุยความละเอียดถี่ถ้วนของพระองค์ จึงทรงสร้างฉากสโมสรของเหล่าคนทรพพันเป็นที่ชุมนุมเพื่อเล่นดนตรีตามวิสัยทั่วไปของคนทรพพัน แล้วเปิดตัวให้กมลมิตร เข้ามาวางโคโอรกกรรยาของตนท่ามกลางหมู่เพื่อน เป็นการสร้างฉากที่เหมาะสมกับลักษณะของตัวละครและเหตุการณ์ ในขณะที่ศุริวิกรมมาโชคาสุรีะไม่ปรากฏฉากต่างๆนี้ กล่าวเพียงว่า "วันหนึ่งกมลมิตร เกิดโต้เถียงกับเพื่อนๆ เกี่ยวกับเรื่องของนางอนุศยีนี" 2 เท่านั้น

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

2 "So it happened, that on a day, when he was disputing about her with one of his friends,..." in The Descent of The Sun, p. 7.

คอนอมรสิงห์พบพานะไปสู่เมืองทองเป็นหงส์เงินคู่หนึ่ง ในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีะ อมรสิงห์ขูหงส์คู่หนึ่งว่าให้พาตนไปยังถิ่นปทุมแห่งสุริยะ มิฉะนั้นจะยึดศพพญาหงส์ทองไว้แล้วฆ่าหงส์ทั้งสองเสีย องค์ญินพนธ์ทรงเปลี่ยนใจให้อมรสิงห์ขูว่าถ้าไม่พาตนไปจะเห็นศพพญาหงส์ทองให้เป็นอาหารแร้งกา ไม่ให้หงส์ทั้งสองเชื่องศพไปยังจุดหมายใด พระองค์ทรงใช้จิตวิทยาให้หงส์เงินตระหนักถึงความสำคัญของตนเองว่าศพพญาหงส์ทองจะถึงจุดหมายหรือไม่ขึ้นอยู่กับภาระกระทำของหงส์ทั้งสองเท่านั้น ภาระกระทำเช่นนี้ให้ผลไ้มากกว่าการมุ่งแต่จะบังคับตายเสีย

การเข้าชมเมือง เรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีะ สร้างภาพให้อมรสิงห์เข้าชมถิ่นปทุมแห่งสุริยะในเวลากลางคืนตามกลางแสงเดือน บรรยากาศเวลากลางคืนทำให้อมรสิงห์เห็นสภาพเมืองของถิ่นปทุมแห่งสุริยะไม่กระจ่าง ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความรู้สึกวังเวงเมื่อเข้าไปพบร่างปราศจากชีวิตคลุมไว้ด้วยผ้าขาวยึง เพิ่มความรู้สึกน่าหวาดกลัวขึ้นเป็นทวีคูณ แต่ในเรื่องกนกนคร องค์ญินพนธ์ทรงเลือกเอาฉาก"เมืองทอง"ในภทรสรีตศาครมาแทนถิ่นปทุมแห่งสุริยะ และให้ชื่อว่า กนกนคร และด้วยจุดประสงค์ที่จะเพ่งไปยังความงามและความวิจิตรของเมือง จึงให้อมรสิงห์เข้าชมเมืองในเวลากลางวัน ความเปล่งปลั่งของแสงที่สะท้อนแสงอาทิตย์ก่อให้เกิดความงามสง่าอย่างประหลาด ในขณะที่เดียวกันทรงเปลี่ยนสภาพร่างของนางกนกเรชาให้อมรสิงห์เข้าไปพบให้อยู่ในสภาพคล้ายคนนอนหลับ มีผ้าสีทองปิดหน้าอยู่เท่านั้น ความน่ากลัวและความวังเวงจึงมีน้อยกว่า

และในตอนสุดท้าย เมื่ออมรสิงห์จ้วงพันภาพมายารูปเสือที่คร่อมร่างนางกนกเรชาไว้ ในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีะให้เจ้าหญิงศรีไม่สิ้นใจทันทีมีโอกาสสังเวยกับอมรสิงห์อีก แต่ในเรื่องกนกนครนางกนกเรชาสิ้นใจทันทีที่ไม่มีโอกาสสังเวยใดๆแล้วอมรสิงห์ก็ตกใจจนหัวใจวายเสียชีวิตตามไปด้วย การสร้างเหตุการณ์ให้นางเสียชีวิตทันทีก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจไ้มากกว่าการพิริพีโรสังเวยกัน

2.2.2 วิธีการดำเนินเรื่อง

องค์ผู้พิมพ์ทรงคงวิธีการดำเนินเรื่องของกนกนครไว้เหมือนวิธีการดำเนินเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ คือแบ่งเนื้อเรื่องทั้งหมดออกเป็น 3 ภาค ตามลำดับเหตุการณ์ดังนี้

ภาคที่ 1 ให้ชื่อว่า บนฟ้า เป็นชีวิตในสภาพคนธรรมดา จนถูกสาปมาชาติใช้กรรมในเมืองมนุษย์ ตรงกับ สนธยา ในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ

ภาคที่ 2 ให้ชื่อว่า บนดิน เป็นวิถีชีวิตที่เป็นไปตามคำสาปจนอมรสิงห์सानาง กนกเรชาตายด้วยมือของตนเอง ตรงกับ ราตรี ในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ

ภาคที่ 3 ให้ชื่อว่า บนยอดเขาไกรลาส เป็นเหตุการณ์เมื่อพ้นคำสาป มีชีวิตอย่างมีความสุขในสภาพเดิมอีกครั้งหนึ่ง ตรงกับ รุ่งอรุณ ในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ

กนกนครมีนิทานแทรกอยู่ 3 เรื่อง ในตอนที่อมรสิงห์พบกับนักบวชไวราตี เช่นเดียวกับในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ และเรื่องในนิทานทั้ง 3 เรื่องก็มีได้แตกต่างกันไป ตกกันของเรื่องกนกนครคือความรักของตัวละคร เอกทั้งสอง เค้นตลอดเรื่อง เป็นที่น่าสังเกตุว่าในเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระที่ F.W. Bain อ้างว่าแปลมาจากต้นฉบับสันสกฤต คงมีลักษณะของนิทานสันสกฤตที่สมบูรณ์แบบ F.W. Bain คงจะรู้ธรรมเนียมการแต่งหนังสือของอินเดีย จึงคงบทสรร เสริญเทพเจ้าในต้นเรื่องไว้ และใช้บทสรร เสริญเทพเจ้านี้แต่งเปิดเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ ธรรมเนียมการแต่งหนังสือของไทยแต่เดิมมา มักจะยึดถือว่า ควรมีบทไหว้ครู เป็นการ เปิดเรื่อง แต่ในสมัยหลังบทไหว้ครูกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ไป กวีที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีลักษณะเฉพาะพระองค์ เช่นกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ จึงไม่เห็นความสำคัญของบทไหว้ครูดังกล่าว กนกนครจึงเปิดเรื่องโดยกล่าวถึงความ เป็นมาของกมสมิตรตัวละคร เอกฝ่ายชายทันที

นอกจากนี้การที่พระองค์ทรงเลือกใช้กลอนหกในสี่ลาของกลอนบทละคร คือขึ้นต้นบทด้วยคำว่า เมื่อนั้น บัดนั้น ดำเนินเรื่อง แทนการบรรยายเชิงพรรณนาแบบการเล่านิทานโดยทั่วไปทำให้ลำดับเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องแตกต่างไปจากเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีระ อยู่บ้างในบางตอน เช่น

ก. เมื่อนางอนุศยีนียินยอมร่วมมือกับกมลมิตรก่อวณบะฤณีไปปนาศน์ ในเรื่อง
 ตูริวิกรมมาโศคาศูรีระ มีฉากการจุมพิตกันของตัวละครทั้งสองก๊วยเจทนาให้เป็นสัญญาว่า
 จะร่วมมือทำงานนี้ให้สำเร็จ ก่อนที่จะพากันไปยังสถานที่ที่ฤณีบำเพ็ญตบะอยู่ การจุมพิต
 กันครั้งนั้นเป็นครั้งสุดท้ายก่อนถูกสาป ในเรื่องกนกนกร ฉากการจุมพิตกันกลับมาปรากฏ
 เมื่อทั้งสองไปยังสถานที่ที่ฤณีบำเพ็ญตบะแล้ว กมลมิตรจึงจุมพิตนางก่อนที่จะลงมือกระทำ
 การที่ตั้งใจไว้ เมื่อถึงตอนนั้นจิตใจของคนทั้งสองต่างหวาดหวั่นสะพรึงกลัวด้วยความเกรง
 ต่อลักษณะของฤณีที่ตนเห็นตรงหน้า และความเกรงกลัวต่อผลกรรมที่ตนจะร่วมกันก่อขึ้น
 ฉากการจุมพิตตอนนี้จึงให้ความรู้สึกที่ลึกซึ้งกินใจกว่าที่ปรากฏในเรื่องตูริวิกรมมาโศคาศูรีระ
 ทั้งยังเป็นการให้กำลังใจแก่นางอนุศยีนีอีกด้วย

ข. ตอนสุดท้ายของภาคที่ 1 เรื่องตูริวิกรมมาโศคาศูรีระลำดับเหตุการณ์ให้
 กมลมิตรวอนขอช่วงเวลาของคำสาปนั้น เมื่อฤณีอ่านวณบะ ก็ถึงการลาจากกันของคน
 ทั้งสองและมีบทบาทของพระศิวะเข้ามาแทรกเพื่อเนรมิตเมืองสำหรับเก็บร่างของนาง
 อนุศยีนีไว้ แล้วจึงกลับมาถว้ถึงฤณีอีกครั้งว่า เมื่อสาปคนทั้งสองแล้วก็นั่งบำเพ็ญตบะ
 ต่อไปไม่ไค่สนใจอะไรอีก องค์ผู้พนันทรงลำดับเหตุการณ์ช่วงนี้ใหม่ เมื่อฤณียอมตนให้ตาม
 คำขอของกมลมิตรแล้วก็นั่งเข้าฌานต่อไปไม่สนใจสิ่งใค่อีก เป็นการจบบทบาทของฤณีทันที
 ไม่น่ามากถว้ถึงอีกแล้วจึงถว้ถึงการลาจากของคนทั้งสอง พร้อมทั้งส่งตัวละครทั้งสอง
 ต่อไปยังภาคที่ 2 ทันที โดยถว้ถึงความ เป็นไปของคนทั้งสองอย่างสั้นๆ ใหญ่ถว้ถว้ว่า
 คนทั้งสองจะเป็นอย่างไรต่อไปเพียงคร่าวๆว่า

ตกจากฟากฟ้ามาคิน
 ฟิงหลาบบาปุเชื้อเหลือตรง
 นางเขาสุครุภมหนี
 ทรงนามชัยทัตภูบาล
 ครองอินทிரาลัยไกรเกรียง
 ปราศปัจจามิตรคิคคค
 กมลมิตรสุครุภมหนี
 ทรงนามธรรมราชาภูธร

พลัดถิ่นอาศัยในสุรวง
 ฆาหลวงสูงใหญ่ไปปาน
 พระนราธิบตีไสสานคี
 ตระการเกียรติคองคทรยศ
 สำเนียงถว้ซาปรากฏ
 ยงยศเบงสินกินคอน
 พระนราธิบตีชาภูธร
 เชอครองนครอละกา

ไฟรี เช็คชามนามยุศุ
 สํารายณบานใจไฟรฟา

ปฺรากฎเคชเคื่องเลื่องหลํ้า
 ทัวหนาสุชเกษมเปรมปรี 1

จากนั้นจึงกล่าวถึงบทบาทของพระอิศวร เป็นฉากสุดท้ายก่อนจบภาคที่ 1

การ เปลี่ยนลำดับเหตุการณ์จะเป็นไปเพื่อความสอดคล้องของเนื้อเรื่องหรือ
 อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตคือความละเอียดและประณีตในการนิพนธ์ เมื่อพระองค์เสนอ
 บทบาทของตัวละครตัวใดก็ตามให้ปรากฏแก่สายตาผู้อ่าน พระองค์จะพยายามส่งตัวละคร
 นั้นให้ดำเนินไปจนหมดบทบาทของตนเอง ไม่ทิ้งหายไปเฉยๆโดยไม่รู้สาเหตุ เมื่อนักเขียน
 ใดจึงกลับมากล่าวถึงใหม่

2.2.3 ตัวละคร

ตัวละครในเรื่องกนกนกร มีข้อแตกต่างจากตัวละครในเรื่องทิววิกรมมาโชคาศูรีระ
 หลายประการคือ

2.2.3.1 ชื่อตัวละคร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงคงชื่อตัวละคร เอกฝ่ายชาย
 ไว้ แต่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงเมื่อเป็นมนุษย์ ทรงใช้ชื่อว่า นางกนกเรชา ตามชื่อตัวละคร
 ในเรื่องเมืองทอง คงจะมีพระประสงค์ให้สอดคล้องกับสถานที่คือ กนกนกร แทนที่จะเป็น
 เจ้าหญิงศรี กับ ถิ่นปทุมแห่งสุริยะ ความจริงชื่อตัวละครกับสถานที่มีความสอดคล้องกัน
 อยู่โดยนัย ชื่อกนกเรชาที่ปรากฏในเรื่องเมืองทองเป็นชื่อที่ค้างชั้นเพื่อความสอดคล้องกับ
 ชื่อพระมารดาคือกนกประภา ในขณะที่เดียวกันก็สอดคล้องกับสถานที่คือเมืองทองด้วย
 เพราะ"กนก" มีความหมายว่า ทอง ส่วนศรี นั้น พระเจ้าอินทிரาลัยเป็นผู้ตั้งให้โดยให้
 เหตุผลว่า

ดวงตาของนางคล้ายกับคอกบัวและคล้ายกับสุระที่เต็มไปคล้าย
 คอกบัวพรรณต่างๆเป็นที่เชื่อไคแนวว่า ดวงตาแห่งพระเทพีผู้เป็น
 เจ้าแห่งความงาม เมื่อเสด็จจากเกษียรสมุทร แลวมาประทับ

1 พระราชวรรังส้เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนกร, หน้า 23.

อยู่ในคอกบัวสีน้ำเงิน หูมล้อมทวยกระแสน้ำอันมีฟองฝอย พระ
เทพีทรงพิศมุนละดูกนั้นทวยพระเนตรคุดจะเขยนำทะเลวามี
ความงามนอบกว่าสีพระเนตรฉะนั้น... 1

สำหรับชื่อ ถิ่นปทุมแห่งสุริยะ ก็มีความสอดคล้องกับชื่อเจ้าหญิงศรีเช่นกัน ดัง
นั้นเมื่อทรงเลือกสถานที่เป็นกนกนคร จึงให้ชื่อนางเอกว่า กนกเรขา เพื่อความเหมาะสม

นอกจากชื่อตัวละคร เอกฝ่ายหญิงที่มีชื่อแตกต่างไปจากเดิมแล้ว ตัวละครรอง
ที่มีบทบาทในเรื่ององค์กนิพนธ์ทรงใช้วิธีการดังนี้คือ ถ้าเป็นเจ้าบ้านผ่านเมือง จะระบุ
ชื่อและสถานที่อย่างชัดเจน เช่น พระเจ้าชัยทัต แห่งกรุงอินทราลย์ พระเจ้าธรรมราช
แห่งกรุงอลกะกา พระเจ้ารามเสนแห่งกรุงนาครัฐ เป็นต้น แต่ในเรื่องศุริวิกรมโชคาสุรีะ
บางครั้งให้แค่ชื่อสถานที่ เช่น เจ้าบรุษอินทราลย์ บางครั้งไม่ใ้ระบุชื่อบุคคลและสถานที่
เช่น เมื่อกล่าวถึงเมืองและเรือสายของกษัตริย์เมืองที่อมรสิงห์มาเกิด ใช้เพียงว่ากษัตริย์
สุริยวงศ์ผู้ครองเมืองๆหนึ่ง 2

การระบุชื่อสถานที่ก่อให้เกิดความสมจริงไ้มาก วรรณคดีไทยไม่ว่าจะเป็น
เรื่องที่เกิดขึ้นนานเพียงไร หรือเป็นเพียงเรื่องที่เกิดจากจินตนาการของกวีไม่ว่ามีสถานที่
ที่เกิดจริงๆ กวีก็มักจะระบุชื่อบุคคลและสถานที่เสมอ แม้แต่เรื่องที่เป็นชาดก ก็มักจะกำหนด
ให้พระเจ้าพรหมทัตเป็นกษัตริย์แห่งเมืองพาราณสี เป็นต้น

1. "Her eyes like lotuses, and like the pools in which they
dwell and surely they are the very echo of the eyes of the Goddess
of Beauty when she rose from the sea, and lay in her blue lotus cradle,
lapped by the foam of which she was composed and gazing at the wondering
waves with eyes that mocked them and robbed them of their hue." in
The Descent of The Sun. p. 22.

2. ผู้วิจัยแปลศัพท์จากภาษาอังกฤษที่ว่า a King of the Solar Race in a
distant country.

2.2.3.2 ลักษณะตัวละคร การใช้วิธีการบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดย แทรกบทสนทนาสั้นๆ เป็นช่วงๆ ทำให้ผู้อ่านไม่สามารถจะเห็นลักษณะของตัวละครได้ชัดเจน ตูริวิกรมโศภาศรียังไม่คำนึงถึงการบรรยายอารมณ์ความรู้สึกหรืออากัปภิกิริยาของตัวละครเท่าใดนัก ตัวละครในเรื่องตูริวิกรมโศภาศรียังจึงเป็นตัวละครที่ขาดชีวิตจิตใจ เป็นตัวละครในหนังสือจริงๆ แต่องค์นี้พนธ์ทรงทำให้ตัวละครเหล่านั้นมีชีวิตจิตใจ โดดเด่นขึ้นจากตัวละครในหนังสือ ให้มีสภาพเหมือนปุณฺชนกรรมคาจริง ๆ โดยการคัดแปลง บทสนทนาที่ตัวละครโต้ตอบกันและแทรกการบรรยายอากัปภิกิริยา ความรู้สึกของตัวละคร ในทุกอารมณ์ใหญ่อ่านรับรู้ควย ตัวละครในเรื่องกนกนครจึงเป็นตัวละครที่เรียกร้องความ สงสาร เห็นใจ ก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจไ้มาก

การสร้างตัวละครให้มีชีวิตจิตใจเป็นปุณฺชนกรรมคา กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรง ยึดลักษณะของคนไทยเป็นหลัก โดยปกคิคนไทยยกย่องผู้อาวุโส ในขณะที่เดียวกันผู้อาวุโส มักจะให้ความเอื้อเอ็นดูน้อย คตินิยมนี้แทรกให้เห็นอยู่ในตัวละครทุกตัว ดังจะเห็นได้ จากการสนทนาระหว่างพระศิวะกับกมลมิตร ในตอนต้นเรื่องพระศิวะปรากฏร่างต่อหน้า กมลมิตรแล้วกล่าวว่า

<p>อาพญากรมมิตรจิตต์แฉ้ว ไพบูลย์คุณธรรมกำจ่าย กอบกูรรมท่างกิจพิชชี จักให้พร เจ้าเรามา อาพระเจ้ารังคงคา ขำบ่าเพ็ญบุญคุณมี ไซเลศเหตุใครไคลาภ ขอคุณกรุณาปรานี ใหญ่งตั้งจิตชคิกรัก เทานี้มีสุขปลุกใจ อาพญาคนทรพรร เจ็ด เหมาะหมคพจมานบานมน</p>	<p>คือแก้วก่องเกิดเน็ดฉวย ชนหลายรูเพื่องเลื่องฟ้า ภักคี่ต่อเราเจ้าเหล่า ปรารณานันไหนใครอวย พระคุณกรุณาหาไหน โดยใจจงรักภักคี่ เอิบอาบอิทธิกลากวากี่ ขำทาสูบาทฐลีสืบไป อยหนาสามิภักคี่ไคสฯ แสนหมื่นอื่นไม่หมายคุณ เซาว์เช็ดชูเนติมเพิ่มคุณ จักถกถกเกียรติไกรใหญ่นัก</p>
---	---

เรามีวาจาว่าไว้
จักขอแรงขอขอรัก

ว่าให้พร เสด็จเสด็จ
ขอจักจรมในใจจง 1

จากบทสนทนาจะเห็นว่า แม่พระศิวะจะเป็นผู้ทรงอำนาจเพียงใด ปฏิกริยาที่แสดงออกแฝงไว้ด้วยความปรานี ยกย่องผู้มีความรู้ มีใค่างอำนาจอย่างผู้ที่คิดว่าตนเป็นใหญ่ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ให้พระศิวะคำรัสด้วยโวหารที่ไพเราะแสดงความเมตตาแก่กมลมิตรแสดงให้เห็นว่าการให้พรในครั้งนี้เกิดขึ้นจากความเสนาหา มิใช่เป็นไปตามหน้าที่ ในขณะที่เดียวกันกมลมิตรแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนยิ่งนัก จึงได้รับความเมตตายิ่งขึ้น ดังนั้นเมื่อทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า พระศิวะจึงกล่าวเตือนกมลมิตรว่า

ศรีว่าเจ้าเจ้าเมามันท์
แสงเนตรสีนิลรูจี
สอเชิญเป็นภัยใหญ่หลาย
เรงรวิ้งตั้งตัวกลัวรอน

ซึ่งสรรกริยาอาศรี
รุ่งสีไลห์แสงศศิธร
ยอมรายยั้งฤทธิพิศร
สังหรณ์เห็นเหตุเภทภัย 2

ในขณะที่ เรื่องศิววิกรมมาโศคาสุรีะ บรรยายบทสนทนายระหว่างพระศิวะกับกมลมิตร เพียงสั้นๆว่า

พระศิวะ: ข้าชื่นชมในความภักดีของเจ้า ดังนั้นข้าจะให้พรเจ้า
ขอเด็ก

กมลมิตร: ข้าแต่เทวะ ขอขำพเจ้ากระทำพิธีเพื่อแสดงความ
สามิภักดีต่อไปเท่านั้นก็พอแล้ว

พระศิวะ: เจ้าพูกชอบอยู่ ถึงกระนั้นก็ตาม ขอพรอะไรบ้างสิ. 3

1 พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนถนกร, หน้า 4-5.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

3 "I am pleased with thy devotion, so now I grant thee a boon: ask."

"Blessed One, let me continue in this contemplation of thee: that is enough."

"This is well said: neverthenss; ask of me some boon." Ibid., p.4.

บทสนทนาในเรื่องตูลวิกรมโชคาสุรีระ แสดงความท่างเห็น ทำให้ดูเหมือนว่า เป็นหน้าที่ของพระสวี่ที่จะต้องให้พรแก่ผู้บำเพ็ญตบะถึงขั้นนี้

ลักษณะของกมลมิตรที่ปรากฏในเรื่องกนกนกร ไม่ว่าเมื่อเป็นคนธรรพ์หรือมนุษย์ แสดงให้เห็นความสุภาพ อ่อนโยน มีความเคารพนอบนอบต่อผู้อาวุโส ไม่ว่าจะอยู่ในอารมณ์หรือสถานการณ์เช่นใด เช่นเมื่อพบนักบวชไวราคือชวางทางอยู่ ก็กล่าวปฏิสันถารด้วยมารยาทว่า

ครูอาจารย์ณานเชียว
กลางคืนมีคแต่แลดู
ทานบำเพ็ญพรตในไพร
กองบุญหนุนกรรมทำดี

ท่านเที่ยวไปไหนในณดู
แผนภูจกเห็นหอมมี
เป็นสุขหรือโรฤาญี
โยคีพรตแถวแถวภัย

แม้จะรู้ว่าโยคีที่อยู่ตรง หน้าตน เป็นราชาสแปดงและประสงคร้ายคอตน ความรู้สึกซึกเคื่องถูกเก็บอยู่เฉพาะภายในใจเท่านั้น วาจาที่แสดงออกยังแสดงความยกย่องอยู่ตลอดเวลา เช่นคำกล่าวเรียกว่า "อามหามุมีเคช" "ครูาโยคีมีณาน" หรือ "ท่านผู้มีบุญญาเป็นทรัพย์" เป็นต้น ผิดกับอมรสิงห์ในเรื่องตูลวิกรมโชคาสุรีระ ที่ใช้คำพูดแสดงความดูหมิ่นนักบวชไวราคืออย่างโจ่งแจ้ง เช่นกล่าวว่า "เจ้าผู้กินเผือกมัน"²

และเมื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าชัยทัตพระบิดาของนางกนกเรชาครั้งที่ 2 พระเจ้าชัยทัตเจ้าได้จึงตรัสบริภาษว่า เป็นคนมูสา ในเรื่องตูลวิกรมโชคาสุรีระบรรยายภาพอมรสิงห์โต้ตอบกับพระเจ้ากรุงอินทிரาดิยว่า "ขณะทูลนั้น ความส่ารวมตนทนกลั่นก็เป็นอันคุมไม่อยู่ยกเท้ากระที่บเนนคำทูลส่วนทางตาก็มีนำตาไหลลงพฤษๆพฤษๆเสร์จก็ส่งเสียง

1. พระราชาธรรมรงค์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนกร, หน้า 73.

2. ผู้วิจัยใจศัพท์นี้โดยแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า "Thou miserable root-eater"

หัวเราะลั่น" ¹

ส่วนอมรสิงห์ในเรื่องกนกนกรกลักราบพูลขอความเมตตาให้ไต่พบกับนาง
กนกเรซาอย่างอ่อนน้อมว่า

เมื่อئัน	หน่อนรินุทรย์นราชบรรหาร
บึงคณอมรราบกราบกราน	ภูบาลอยา แดจจ์ เม็ตุคา
ขานี่มีบุญหนุนกรรม	ทรงธรรมจงฟังคังวา
ขอเฝ้าเฝ้าวามาลยกานคา	คังหนาพูลตามความจริง
ไซคิคคิคคอกขอเท็จ	สำเร็จคฤวยหลอกกลลฎกกลิ่ง
จักพูลหลักทางอาจอิง	ทุกสิ่งแต่สัจยอัตรา

จะเห็นว่าองค์ผู้นิพนธ์ทรงวางลักษณะของตัวละครชื่ออมรสิงห์อย่างเสมอคน
เสมอปลาย ไม่ว่าจะอยู่ในอารมณ์เช่นใด อมรสิงห์สามารถสำรวมกิริยาวาจาและอารมณ์
ได้อย่างน่าสรรเสริญ แสดงความเป็นชัศตยชาติที่ได้รับการอบรม และการศึกษาอย่างดี
มา คนไทยเราชินอยู่กับภาพของกษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์ที่ทรงสำรวมกิริยามารยาทไม่ว่า
จะทรงโกรธเกลียดอย่างไร ก็ทรงระงับไว้ไม่แสดงออก ลักษณะของอมรสิงห์จึงกลมกลืน
กับเรื่องและความพยายามที่จะทรงเปลี่ยนบรรยากาศให้เป็นนิทานไทยยิ่งนัก ลักษณะ
ความเป็นชัศตยชาติไม่ได้ปรากฏเฉพาะลักษณะของอมรสิงห์เท่านั้น กษัตริย์ทุกพระองค์ที่
มีบทบาทในเรื่องกนกนกรก็เช่นกัน เช่น ภาพของพระเจ้าชัยทัต เมื่อทราบว่ามีผู้เคยพบ
กนกนกร ทั้งที่คิดอยู่ว่าจะหมกหวัง องค์ผู้นิพนธ์ทรงให้ภาพว่า

¹ " And as he spoke, ungovernable impatience seized him: and he stamped his foot upon the ground, and tears came into his eyes, and suddenly he began to laugh." Ibid., p. 74.

² พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกนกร, หน้า 125.

เมื่อนั้น
ภูวนัยไภยนิคตี

องค์ท้าวชัยทัตเทียมสิทธิ์
สมที่ทรงถวิลจินดา

ในขณะที่เรื่องตริวิกรมมาโชคาตฐีบรรยายว่า "ทรงกันแสงถวายความดีพระทัย" ²

การใช้คำขยายแสดงอาการปรีชาและความรู้สึกของตัวละคร ช่วยเสริมให้
ตัวละครในเรื่องกนกนครมีชีวิตจิตใจมากขึ้น ดังตัวอย่าง

เมื่อกมลมิตรได้รับพรจากพระศิวะ ความเป็นปฤชชนกรรมคาที่ยังศักดิ์เสสไม่ได้
ทำให้กมลมิตรมีแต่ความกระวนกระวาย ดังคำกลอนที่ว่า

คร่ำไคร่ใดเคลือบเมี่ยมิ่ง
ป่วนใจใฝ่ขวัญกุนคา
หยุกนึ่งยังนอนนอนใด
ออกหางปรางคำอำพน

นั่งนิ่งเหิมหรณณ์นุหา
นึกหนานวลโยไกรยล
วนไปเว้าเฒ่าสับสน
เดินคนสูสวมาลี ³

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงสร้างภาพกมลมิตรให้ตกอยู่ในห่วงของความรักตั้งแต่ยังไม่
เห็นหน้านางอนุศยินี เมื่อได้พบเข้าจริง ๆ ความดีใจทำให้จิตใจหวั่นไหวมีความรู้สึก "ใคร
เคล้าสิ่งขวัญบรรจง" แต่ไม่สามารถเข้าถึงตัวนางได้เพราะนางอยู่กลางสระ ฉะนั้น
จึงเป็นการเหมาะสมอย่างยิ่งที่กมลมิตรจะหลงใหลนางอย่างลึมหลึมตาไม่ขึ้น เมื่อได้
ครอบครองเป็นเจ้าของนาง ถึงกับคุ้ยไถ้อวกความงามของนางไปทั่ว เมื่อมีผู้ชักค
กมลมิตรจึงโกรธนัก ปฏิกริยาที่แสดงออกคือ "กมลมิตรคึกขุ่นหุ่นหัน เนตรขวางพลาง
ตอบคำปลัน..." ⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

² "...when the King heard the news, he wept for joy." Ibid., p.3¹.

³ พระราชนิพนธ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ส่วนนางอนุศินีนั้น องค์นิพนธ์ทรงกำหนดลักษณะนิสัยให้เป็นหญิงที่อ่อนน้อม เมื่อแรกพบกับกมลมิตร นางกล่าวฝากเนื้อฝากตัวเป็นขบ่งจี้ อนุศินีมีสภาพเหมือนผู้หญิงไทยคนหนึ่งที่มีสามีเป็นเจ้าชีวิต แต่ก็มีมายาของความเป็นหญิง นางรู้อสภาพของนางว่า ถูกส่งให้มาเป็นภรรยาของกมลมิตร เมื่อพบกัน นางจึง

นางเหลือบนิยนา มาแล
สบเนตรนางยิ้มพริ้มพัศตร์

คือแซ่สองสุรววงจิกษุ
ยักรักยิ่งแรงใจรอน ¹

และก่ายความเป็นหญิงที่มีจิตใจอ่อนไหว เมื่อทราบความประสงค์ของกมลมิตรที่จะให้นางทำลายตบะฤๅษี นางจึงเต็มไปด้วยความวิตก ดังที่ปรากฏในเรื่องว่า

ป็นตรีลชัคคอกคกใจ
อำอิงคลิ่งแลแคลาญ
อิกอ็คชัคเคมเต็มทรวง

หญทภัยหวาดหวั่นพรุ่นทรวง
เขาวมาลยทุกขเทา เขาหลวง
พัศตร์เฝือกเคือกควงแควรอน ²

วิธีการขยายความเพื่อแสดงอาการปรีภียา และความรู้สึก ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นวิธีที่กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงใช้สร้างตัวละครของพระองค์ให้มีชีวิตขึ้นมาจริงๆ เราจะพบลักษณะการขยายความนี้อยู่ตลอดเวลา และกับตัวละครทุกตัว แม้แต่ตัวละครที่ไม่ค่อยมีบทบาทนัก เช่น หมู่นกขรรพเพื่อนๆของกมลมิตร ทรงทำให้มีชีวิตขึ้นมา เช่น เมื่อฟังคำโอ้อวดของกมลมิตรบ่อยครั้ง เขาก็มีปฏิกิริยาโต้ตอบ

เมื่อนั้น
ยิ้มเยาะเคาะคัคชัคไป

เพื่อนพญาคนขรรพหมั่นไส้
โรคในโลกนี้มียา ³

คำกลอนเพียง 2 บาท ช่วยให้ผู้อ่านเห็นปฏิกิริยาและความรู้สึกของตัวละครได้อย่างดี ที่น่าชมเชยคือ องค์นิพนธ์ไม่ทรงลืมตัวละครตัวใดเลย ให้ความสำคัญ สร้างให้ทุกตัวมี

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 7.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 16.

³ เรื่องเดียวกัน. หน้า 10.

ชีวิตจิตใจ ในขณะที่เรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีระ ไม่ปรากฏการบรรยายอากัปภิกิริยาเหล่านี้
 แมแต่น้อย มีศัพท์บางคำที่บ่งบอกความรู้สึกของตัวละคร เช่น angry ผู้อ่านจะรู้เพียงว่า
 โกรธ แต่จินตนาการออกมาได้ไม่เหมือนกันว่า โกรธแล้วแสดงอาการอย่างไรหรือไม่
 ดังตัวอย่าง เมื่ออมรสติพิศุทธความเยียนของนางแทศย์ เรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีระ
 บรรยายว่า "นางอุลปิโกรธมาก เธอเป็นนึ่งค้ายดวงตาที่วาววับเหลือกถนค้ายความ
 โกรธ" ¹ แต่ในเรื่องกนกนกร เปลี่ยนให้เห็นถึงอากัปภิกิริยาของนางอย่างชัดเจนว่า

นางพิ้งคั้งแค้นชุนของ
 กลุมกัลลัคคีคี่คี่คี่คี่คี่คี่

ที่บเทาป่องปะปักๆ
 สะบิงสะบัดแสนงอนคอนควัก ²

ทรงบรรยายอากัปภิกิริยาของตัวละครอย่างชัดเจน เป็นธรรมชาติ ความที่บรรยายตรง
 นี้บ่งให้เห็นว่าเป็นอากัปภิกิริยาของผู้หญิงไทยอย่างแท้จริง

2.2.4 ภาษาและโวหารกวี

การเสอนิทานโดยใช้ลีลาของกลอนหก ที่มีจำนวนคำจำกัดทำให้กรมหมื่น
 พิทยาลงกรณต้องทรงสรรคำที่เต็มความหมายและไพเราะมาใช้ ความประณีตของภาษา
 จึงอยู่ในระดับที่ต่างจากการเขียนบรรยายแบบที่ปรากฏในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีระ
 ภาษาในเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีระให้รายละเอียดเพียงเพื่อช่วยในการดำเนินเรื่อง
 เท่านั้น ในขณะที่กนกนกรให้รายละเอียดมากกว่าทำให้มองเห็นอากัปภิกิริยา ความรู้สึก
 และอารมณ์ของตัวละครอย่างชัดเจนดังที่กล่าวแล้ว นอกจากนี้บางครั้งทรงใช้การขยาย
 ความเพื่อความกระจ่างแก่ผู้อ่านมากขึ้น

ในบทสนทนาโต้ตอบระหว่างกมลมิตรกับ ^{เพื่อน} คนธรรพ์เกี่ยวกับความงามของ

¹ "Then-Ulupi was angry, and she stood with flashing eyes, swelling with rage." in The Descent of The Sun, p. 60.

² พระราชนิพนธ์เสอนิทาน กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนกร, หน้า ๑๘.

นางอนุศยีนีที่อาจจะทำลายคบะของบรรดาฤๅษีได้สำเร็จ เรื่องอุริวิกรมมาโชคาจารย์ให้รายละเอียดแค่เพียงว่า

ดวงตาสีนิลของนางอาจทำลายโยคะคบะของบรรดาฤๅษีนักสิทธิ์
ซึ่งนางเมเนกา นางคีโลตตมาและนางฟ้างศ์อื่นๆ ทำไม่สำเร็จ
ให้สัมฤทธิ์ผลใดอย่างแน่นอน¹

หากผู้อ่านไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านวรรณคดีสันสกฤตเลยจะไม่ทราบว่า ทำไม่
เหล่านางฟ้าทั้งหลายถึงมุ่งทำลายคบะฤๅษี กรมหมื่นพิทยาลงกรณจึงทรงเพิ่มรายละเอียด
เป็นการขยายความว่า

อยู่ว่าแต่ชายสามัญ
มมคบะนา เปื่อเหลือเกิน
เป็นที่หวาดหวั่นพรันจิตต์
จึงจักอัศจรรย์าขาม
ยี่ขุนชวนชื่นรินรส
ไปสมประสงคฺจฺจราย
แมนไทรियाชายัว

แม่มผู้มีฉานหาร เหิร
จำเริญโยคะละกาม
วาสพสุฤทธิคิขาม
กรวนกามกอบุกรรมทำลาย
เพื่อพรตหลนแหลกแตกหาย
สิ้นหมายหมควายามะ
คงขริ้วฉานแตกแหลกหละ²

นอกจากนั้นเป็นความแตกต่างกันที่ไวยาหารกวี ซึ่งองค์ผู้นิพนธ์ทรงเปลี่ยนเพื่อ
รักษาบรรยากาศของนิทานไทยและเพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน ดังปรากฏใน 3 ลักษณะ
คือ

2.2.4.1 ทรงเปลี่ยนไวยาหาร เปรียบเทียบที่ใช้ในปริบทเดียวกัน

2.2.4.2 ทรงคัดไวยาหาร เปรียบเทียบเพิ่มเติมและเปลี่ยนเป็นการใช้ความ

บรรยายธรรมดา

2.2.4.3 ทรงใช้ไวยาหาร เปรียบเทียบแทนการบรรยายที่มีอยู่เดิม

¹ "Those eyes with their blue irresistible invitation, would succeed in corrupting sages, where Menaka, Tilottama and the rest had failed." Ibid., p.9.

² พระรชารวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, ทนกนคร, หน้า 13.

2.2.4.1 การเปลี่ยนโวหารเปรียบเทียบที่ใช้ในปริบทเดียวกัน ดังตัวอย่างที่ปรากฏในฉากที่บรรยายถึงสภาพของอมรสิงห์หลังจากเลิกบำเพ็ญตบะว่ามีความแข็งแรงสดชื่น เรื่องศูริจิกรมมาโชคาสุระกล่าวว่า "ความอิดโรยเหนื่อยอ่อน เพราะการทรมานคนนั้นพลันหายสิ้นกลับเข้มแข็งเหมือนกิมะและงามเหมือนอรชุน"¹

กิมะและอรชุน เป็นตัวละครในเรื่องมหากาพย์ทศวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงอีกเล่มหนึ่งของอินเดีย กิมะและอรชุนเป็นโอรสของนางกุนตีเมียของพระเจ้าปาณฑุ ที่กำเนิดจากการรำยมนตร์ซึ่งพระศิวะประทานให้ กิมะมีผลก่าดังเสมอพระวายุผู้เป็นพระบิดา ส่วนอรชุนมีฝีมือ ในการรบเป็นเลิศทั้งมีความงามสง่า เสมอพระอินทร์ผู้เป็นพระบิดา

องค์ผู้พนธ์ทรงคำนึงถึงฉากทรวงคงโวหารเดิมไว้ ผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีอินเดียจะไม่เข้าใจ กับทั้งคนไทยส่วนมากไม่คุ้นเคยกับกิมะและอรชุนนัก จึงทรงเปลี่ยนโวหาร เปรียบเทียบครั้งนี้เป็น

อันความเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า	หน้าตาซีดขาวมัวศรี
เพราะเหตุทรมานนานปี	ในที่มัวหมมแมลทิน
เคชะพระอิศวรทรงยศ	เคลื่อนกายหายปลดหมดสิ้น
เรื่องรองผองพัทตร์เพียงอินทร์	อันสิ้นไปเปรียบเทียบทัน

คนไทยเราก่อนเคยกับพระอินทร์เป็นอย่างดี วรรณคดีไทยหลายเล่มใช้ความเปรียบทำนองนี้ ในเรื่องลิลิตพระลอก็กล่าวชมความงามของพระลอว่า

¹"...all the emaciation and fatigue of his penance left him, and he became strong as Bhima and beautiful as Arajuna." in The Descent of The Sun. p.5.

² พระราชนิพนธ์เรื่อง กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกนคร, หน้า 6.

รูปปั้นอินทรีหยาดฟ้า
แหล่งไหลคนชม

มาอ่างคิโนหล้า
แลนา 1

พระองค์ทรงใช้ความเปรียบตรงนี้ได้อย่างเหมาะสม อรชุนในเรื่องมหากาฬจะต้องถอดแบบมาจากพระอินทร์อีกต่อหนึ่ง โทณเลยจะเทียบกับศิวจริงไค้ พระองค์ทรงใช้ตัวแม่พิมพ์คือ พระอินทร์มาเปรียบ จึงไม่ทำให้ความตอนนี้เปลี่ยนไป ข้าเฝ้าประโยชน์ให้แก่อยานที่ไม่รู้จักอรชุนอีกด้วย

2.2.4.2. การตัดไวยาหาร เปรียบเทียบที่มีอยู่เดิมออก และเปลี่ยนเป็นการใช้ความบรรยายธรรมดา ดังตัวอย่าง

ตอนที่กมลมิตรกล่าวโอ้อวดความงามของนางอนุศย์นี้ท่ามกลางหมู่เพื่อนฝูง คนธรรมดาคนหนึ่งเกิดความหมั่นไส้จึงซักคอบว่า "ทหารพุกโอ้อวดเช่นนี้ไม่มีประโยชน์ ผู้ชายพุกไค้ทุกอย่างเวลารักและผู้หญิงทุกคนก็คือนางรัมภาคนที่สอง อย่าปล้ำถึงความงามของนางอีกเลย" 2

"รัมภา" เป็นชื่อของนางอัปสรองค์หนึ่งที่มีความงามเป็นเลิศและเป็นหนึ่งในที่พระอินทร์ใช้ให้ลงมาทำลายตบะฤๅษี แต่โชคร้ายทำงานไม่สำเร็จ กล่าวคือพระอินทร์สั่งให้นางมาทำลายการบำเพ็ญพรตของฤๅษีวิศวามิตร หลังจากที่นางเม่นกามาทำลายสำเร็จไค้ครั้งหนึ่งแล้ว สำหรับนางรัมภา ฤๅษีวิศวามิตรรู้ทันจึงสาปให้นางกลายเป็นหินเป็นเวลา

¹ สลิลพระลอ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2510), หน้า 5 ในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาโท นายแพทย์สวน กมลนาวัน ร.น. 20 ก.พ. 2510.

² "Boasting is useless, and in words, all men can do everything and every woman is another Rambha. Babble no more of her beauty,..." in The Descent of The Sun.p.10.

หมื่นปี นางจะพันคำสาปก็ต่อเมื่อพระรามเดินทางมาพบ ¹

ความจริงนี้ องค์ผู้พนธทรงคัดออกเพราะเห็นว่าคนไทยไม่คุ้นเคย ในเรื่อง
กนกนครจึงเหลือเพียงคำพูดอย่างหมื่นสี่ของคณธรรพวา

งามนวลงามเนตรงามหน้า	ล้วนเป็นราชาของท่าน
อาจมีคำซัดทักทาน	หาพยานยื่นปากยากสน
ความงามอันเกิดแคปาก	แห่งผิวพมมากรอยหน
ทอเน้หลักคำคำตน	ปวงชนไปเชื่อเปือใจ ²

ส่วนการบรรยายความสามารถของอมรสิงห์ในฐานะราชบุตรแห่งพระเจ้า
รามเสน เรื่องศุริวิกรมมาโรคาสูรีะกล่าวว่ "พระองค์คือพระสกันทมการผู้เป็นเทพเจ้า
ในการยุทธ ทรงอวตารแบ่งภาคลงมาเกิด เพื่อทำลายเหล่าข้าศึกให้สิ้นสูญ" ³

องค์ผู้พนธทรงคัดความตอนนี้ออกแล้วใช้การบรรยายแทนว่

คือพญาภมมมิตรมา เกิด	ขึ้นเชิดชูวงศ์ทรงจักร
องอาจชาติฟ้ากล้านอ	สมศักดิ์สมศรีมีชัย
ศึกษาศรศาสตรอกจสุค	ยงยุทธกาจแวงนแดนไกล
เขมแข็งแรงลำกำไร	ริบุญไปใจคราม
แสงขรรค์บันเคียร เลี่ยนศึก	เอือกเกริกเลื่องชื่อลือขาม
แคลวคลองคลองรงคสงคราม	หาหาญชาญสนามนาทม ⁴

¹ อูโร นาลีวันรัตน์, "นางอัปสรในวรรณคดีสันสกฤต", (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522),
หน้า 57-58. (เก็บความ).

² พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 12-13.

³ "Surely he is an incarnation of Kumara, come down to earth

for the destruction of the King's enemies," in The Descent of The Sun.p.32.

⁴ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 46-47.

องค์ผู้พันชไมโคเนนถึงพระสกันทมกุมารที่ผู้อานอาจจะไม่รู้จัก

หรือการบรรยายความงามของนางอนุศยีนีในเรื่องศุริจิกรมาโศคาศูรีระว่า

ถึงแม้นาง หล่านั้นจะรวมเอาความงามแห่งสรีรกายของพระ
กามเทพไว้ทั้งหมดก็แค่ความงามของนางทั้งหลายก็ไม่มี
อิทธิพลเท่ากับความงามแห่งดวงตาของนางอนุศยีนี...

กรมหมื่นพิทยาลงกรณตรงคัดออกด้วยจุดประสงค้เดียวกัน ทรงบรรยายเพียง

ว่า

ความงามสามภพบุดิน
ประมวลวันไชรุ้ไปบ้าน
นางไนโครกุดามาขัน
โคมศรีโสภานาคู

ทุกถิ่นทิพาศัยไพศาล
เนตรเจาเขามาฉายเมียบตุ
จักอันหั่วหอคอดสุ
ไครรู้จักความงามจริง ²

แต่ก็ให้ภาพว่า นางอนุศยีนีนั้นมีความงามเพียงไร

2.2.4.3 การใช้โวหารเปรียบเทียบแทนการบรรยายที่มีอยู่เดิม ด้วยทรง
เล็งเห็นว่าจะสามารถสื่อความได้ค้และรวดเร็วกว่าความบรรยายเดิม เช่น การบรรยาย
ความรู้สึกของอมรสิงห์เมื่อถูกเจ้าหญิงศรีหรือนางกนกเรชาเขาะเข้เอา ในเรื่อง
ศุริจิกรมาโศคาศูรีระว่า "...เสียงพุกและเสียงหัวเราะเขาะของนางยังคงสั่นสะเทือน
อยู่ในหูของอมรสิงห์..." ³

¹"Could they unite to form the very body of the God of Love, yet the eyes of Anushyini, alone; would like the eye of the enemy of Kaudarpa,..." Ibid.,p .9.

²พระราชวรรังศ้เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 12.

³"... and the sound of her voice and her laughter rang in his ears..." Ibid.,p.43.

พระองค์ทรงใช้โวหารแทนการบรรยายตรงนี้ว่า

คิดถึงยุพยงทรงหยาว

คือหลาว เสียบแสรงแทงหู ¹

ทรงใช้ความเปรียบ บรรยายความรู้สึกอันปวดร้าวที่เกิดจากวาจาอันเขี้ยวขื่นของนาง กนกเรชากับความรู้สึกเจ็บเหมือนถูกหลาวแทงหู ความเปรียบของพระองค์คือภาพและอารมณ์ได้มากกว่าความบรรยายที่มีอยู่เดิม

การโต้เถียงระหว่างอมรสิงห์กับพระปิกา พระเจ้าธรรมราชทรงกริ้วที่ราชโอรสไม่ทำตามพระประสงค์ เรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีะบรรยายความตอนนี้อันว่า"... ครั้นไค้พังคังนั้นพระองค์ก็ทรงพระพิโรธเป็นกำลัง" ²

องค์อุปนิพนธ์ทรงใช้เป็นการเปรียบเทียบว่า

เมื่อนั้น

ยินคำสำนวนลวนลาม

องค์ท้าวธรรมราชเรื่องสนาม
วูวามคือไฟไหม้ฟ้า ³

ทรงเปรียบเทียบโกรธของท้าวธรรมราชว่า มีความรุนแรงราวกับไฟไหม้ฟ้า ไฟที่ไหม้ฟ้า มีความรุนแรงและน่ากลัวมากที่สุด

ความแตกต่างกันระหว่างเรื่องตริวิกรมมาโชคาสุรีะ และกนกนคร ในหัวข้อที่กล่าวมาแต่เบื้องต้น แสดงให้เห็นถึงจินตนาการ ความสามารถและความพิถีพิถันของกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในการประสานสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืนและเหมาะสม

¹ พระราชวรรังษีเชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกนคร, หน้า 70.

² "...his father flew into rage." in The Descent of The Sun p.34.

³ พระราชวรรังษีเชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกนคร, หน้า 55.

2.3 ศึกษาการประสานเนื้อหาและความเหมาะสมในการดัดแปลงเนื้อหา

ผู้วิจัยจะกล่าวถึงส่วนที่นำมาประสานกันเป็นเรื่องกนกนครในหัวข้อต่อไปนี้

2.3.1 ส่วนที่นำมาจากเรื่องเมืองทองในกถาสริตสาคร

2.3.2 ส่วนที่นำมาจากเรื่องศุริวิกรมมาโชคาสุรีระ

2.3.3 ส่วนที่เป็นความคิดและจินตนาการขององค์ผู้นิพนธ์

2.3.1 ส่วนที่นำมาจากเรื่องเมืองทองในกถาสริตสาคร ซึ่งได้แก่

ก. ชื่อเรื่อง

ข. ชื่อตัวละครเอกฝ่ายหญิง

ค. บทบาทของปลาพาทนะพระวรุณ

ก. ชื่อเรื่อง องค์ผู้นิพนธ์ทรงตั้งชื่อ "กนกนคร" ตามความหมายของชื่อเรื่องเมืองทองในกถาสริตสาคร และลักษณะของเมืองอันเป็นตัวปัญหาและจุดคลี่คลายปัญหา คำว่า "กนกนคร" แปลได้ตรงตัวว่า เมืองทอง ส่วนลักษณะของเมืองที่ปรากฏในเรื่องเมืองทองนั้น มีคำบรรยายว่า "เมื่อเขาเข้าไปถึง เขาสังเกตเห็นว่ามีต้นไม้เขียวประกายแสงสว่างที่สะท้อนจากเสาที่ประดับด้วยมณีอันมีค่านานาชนิดและผนังสีทอง " 1

องค์ผู้นิพนธ์ทรงนำลักษณะดังกล่าวมาใช้กับเรื่องกนกนคร โดยทรงบรรยายลักษณะเมืองที่อมรสิงห์ไปพบว่า

งามทวารบานคำอำพน

อัมพรจันทร์คือจันทร์พรรณแพรว

กุสุมภักขมเกินเพลินใจ

ชุมปพาพิภพอันพนาอำไพ

สกุวแก้วแกมทองส่องใส

พื้นอุไรรับผนังผนัง

1. "When he reached it, he saw that it was glittering with pillars of precious stones, and had walls of gold,..." in The Ocean of Story.p. 221.

เพชฌาณพิศดารกาญจนแก้ว
ทุกห้องของไอโซกิน

คาริกากาแพรวเพริศลิน
ยิงถวิลยิงพวงสงกา¹

แต่ทรงเปลี่ยนให้อมรสิงห์เข้าชมเมืองในเวลากลางวันแทนที่จะเป็นเวลากลางคืน เพื่อให้ความวิจิตรของกนกนครปรากฏชัดแจนแก่สายตอมรสิงห์

และเพราะความพิถีพิถันขององค์คุณิพนธ์ เมื่อนางกนกเรขาขอความช่วยเหลือจากเรือพ่อค้า จึงมีบทบาทของเทวดาเข้ามาแทรกอยู่ว่า

อันกนกธานีศรีฉวย
ปราสาทมาศกำอำไพ
ชนหลายแลไปไปเห็น
เห็นเกาะกรวทรายทรายรอง
เพราะเทพารักษ์ศักดิ์ดำ
ฝูงชนธรรมคาสามัญ

แพรวพราวพรรณทองนงไส
เมืองใหญ่ทั้งเมือง เรืองรอง
เหมือนเขนฉากบังทั้งมอง
เวียงทองไม่มีที่นั่น
เชือกกำบังมีคชคัมภ์
ไชขวัญเนตรชิงฟังยล²

ควยเมืองที่ปรากฏนี้เป็นเมืองที่เกิดจากการ เนรมิตของพระศิวะ เพื่อดูประสงค่างอย่าง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเท่านั้นจึงจะได้เห็นสภาพที่แท้จริง ใครที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงไม่มีโอกาสเห็น องค์คุณิพนธ์จึงต้องเสริมบทบาทของเทวดาเข้ามาในช่วงนี้

อย่างไรก็ดี แม้องค์คุณิพนธ์จะทรงเลือกลักษณะของเมืองในเรื่องเมืองทองมาเป็นแม่แบบของกนกนคร ก็นำมาเพียงลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่สภาพเมืองเปลี่ยนไปตามความสอดคล้องของเนื้อเรื่อง สภาพเมืองที่เปลี่ยนไปกลับเหมือนกับสภาพเมืองในเรื่องสุริยวิกรมมาโชคาศูรีะ ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อ 2.3.2 ซึ่งวกควย ส่วนที่นำมาจากเรื่องสุริยวิกรมมาโชคาศูรีะ

¹ พระราชนิพนธ์ของ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, กนกนคร, หน้า 115.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

ข. ชื่อตัวละคร เอกฝ่ายหญิง เมื่อองค์ผู้นิพนธ์ทรงเลือกลักษณะของเมืองทองมาใช้ในกนกนคร ก็ทรงยืมชื่อตัวละคร เอกฝ่ายหญิงในเรื่องเมืองทองมาด้วย เพราะทรงเห็นว่าสอดคล้องกับชื่อเรื่องและชื่อสถานที่ ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในเรื่องกนกนคร จึงใช้ชื่อว่า "กนกนเรชา" แทนที่จะเป็น "ศรี" ชื่อตัวละครเอกฝ่ายหญิงในเรื่องสุริยวิกรมโชคาสุรีระ

ค. บทบาทของปลาพาทนะของพระวรุณ เรื่องเมืองทองในกถาสรีตศสาร มีบทบาทของปลาพาทนะอยู่ตอนหนึ่ง ออกจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง แต่ก็ถือได้ว่าเป็นพาทนะนำศักดิ์เทพไปสู่เกาะอศุสกลไก ผู้วิจัยเข้าใจว่ากรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงนำความคิดเรื่องปลาที่เป็นพาทนะนำตัวละครเอกฝ่ายชายไปยังที่หมาย มาจากเรื่องเมืองทอง โดยการดัดแปลงและสร้างเรื่องให้เป็นปลาบริวารของพระวรุณ อันแสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ทางวรรณกรรมอินเดียเป็นอย่างดี เพราะคติอินเดียถือว่า พระวรุณเป็นเจ้าสมุทร¹ ผู้ที่จะให้ความช่วยเหลืออมรสิ่งหนึ่งเมื่อหล่นจากคองหงส์ก็คือ พระวรุณ

2.3.2 ส่วนที่นำมาจากเรื่องสุริยวิกรมโชคาสุรีระ

อาจกล่าวได้ว่า กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงนิพนธ์เรื่องกนกนคร โดยมีเรื่องสุริยวิกรมโชคาสุรีระเป็นแกน แล้วพิจารณาความเหมาะสมของเหตุการณ์และเนื้อเรื่องจากตัวแกน หากเห็นว่าสมควร เปลี่ยนแปลงตอนใดก็จะทรงเปลี่ยน จึงปรากฏว่าเหตุการณ์

¹ ปรากฏใน อนุสารนิพนธ์ โอวาทนาถกิจ, "แนวความคิดเรื่องพระวรุณในวรรณคดีสันสกฤต", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 13-15. (เก็บความ).

... สมัยพระเวท ชาวอารยันเคารพพระวรุณในฐานะเทพผู้มียศฐานภาพองค์หนึ่ง ใค้สมญาว่าเป็นผู้พิทักษ์รักษาน่านฟ้า เป็นเทพเก่าแก่ที่สุดและยิ่งใหญ่ที่สุดองค์หนึ่ง ต่อมาในสมัยภพยะและสมัยปราณะ ฐานะของพระวรุณลดจากความเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่เหลือเพียงความเป็นเทพเจ้าแห่งน้ำและโลกบาลประจำทิศตะวันตกเท่านั้น กับการแต่งตั้งจากเทพเจ้าผู้มียศฐานภาพและพละนาภาพที่เหนือกว่า เช่น พระนารายณ์ พระอิศวร พระอินทร์...

สำคัญทุกเหตุการณ์ ตัวละครสำคัญทุกตัวในเรื่องศุริวิกรมมาโศกาสุริระคงมีปรากฏในเรื่อง กนกนกร แต่อาจจะมีการลำดับความก่อนหลังใหม่ ดังตัวอย่าง ฉากการจับพิต และการส่งบทบาทของตัวละครให้จบเป็นช่วงๆไป ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น และอาจจะทรงเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องย่อบางตอน โดยอาจจะนำเนื้อเรื่องย่อนี้มาจากเรื่องเมืองทอง หรือคิดขึ้นเองตามจินตนาการ ทั้งนี้เพื่อความสอดคล้องของเนื้อเรื่องเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

การบรรยายสภาพของกนกนกร องคฺญูนิพนธ์ทรงนำชื่อและลักษณะของเมืองมาจากเรื่องเมืองทองจริงอยู่ แต่มีไค้ทรงนำเอาสภาพเมืองในเรื่องเมืองทองมาควยกลับเลือกเอาสภาพเมืองในเรื่องศุริวิกรมมาโศกาสุริระมาผสมผสานให้กลมกลืนและเหมาะสมกับสภาพเมือง เนรมิตที่พระศิวะทรงเนรมิตขึ้นเพื่อรักษาร่างของนางอนุศยินีไว้ จนกว่าจะพบคำสาป

"เมืองทอง" ในเรื่องเมืองทองในกถาสรีตสาคกร เป็นเมืองๆหนึ่งบนพื้นโลก มีเจ้าผู้ครองและพลเมือง แต่อาจจะอยู่ในดินแดนที่มนุษย์ธรรมดาไปไม่ถึง นอกจากร่างของนางทั้งสามที่ถูกสาปแล้ว ยังมีผู้คนอื่นๆอีกมากมาย รวมทั้งนางจันทร์ประภาพีสาวคนโตผู้รักษาเมืองแทนพระราชาบิดาควย

แต่ "กนกนกร" และ "ถิ่นปทุมแห่งสุริยะ" เป็นสถานที่ที่เกิดจากการเนรมิตของพระศิวะ มีสภาพเป็นเมืองร้าง นอกจากร่างของนางอนุศยินีแล้วหาสิ่งมีชีวิตใดๆบนเกาะนั้นไม่

2.3.3 ส่วนที่เป็นความคิดและจินตนาการขององคฺญูนิพนธ์ ซึ่งไค้แก่

- ก. บทเกี่ยวพาราดี บทอัศจรรย์ บทชมเมือง และบทนิราศ ที่ทรงเพิ่มเข้าไปในเนื้อเรื่องไค้อย่างเหมาะสม ทำให้กนกนกร มีหลายรส ชวนคิดตามอ่าน
- ข. การขยายความและบรรยายใหญ่อ่านเห็นภาพ อารมณ์ อากัปกิริยา และการแสดงความรู้สึกของตัวละครทุกตัว โดดเด่นขึ้นมา เหมือนปดฺุชนธรรมดาที่มีชีวิตจิตใจ

ค. การเปลี่ยนแปลงความเปรียบเทียบที่ใช้อยู่ในเรื่องเดิมให้เป็นความเปรียบเทียบที่เคยมีปรากฏใช้อยู่ในวรรณคดีไทย เพื่อให้เข้าใจง่าย

การเพิ่มฉากเกี่ยวพาราสี และฉากอื่นๆ การตัดความเปรียบเทียบที่ไม่เป็นที่คุ้นเคย การแปลงบทสนทนาและเหตุการณ์ ทรงมีจุดประสงค์เพียงเพื่อจะทำให้เรื่องกนกนครมีบรรยากาศของนิทานไทยเท่านั้น และพระองค์ก็ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

การประสานกันอย่างกลมกลืนของเนื้อหาจากแหล่งที่มาและความคิดขององค์ผู้นิพนธ์ ดังปรากฏอยู่ในเรื่องกนกนครแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถอันควรค่าแก่การสรรเสริญ

สำหรับส่วนที่กล่าวถึงการประสานเนื้อหาจากแหล่งที่มา ผู้วิจัยได้เพิ่มตารางแสดงการเปรียบเทียบส่วนต่างๆ ของเรื่องทั้งสาม คือ เรื่องเมืองทองในกถาสริตสาคร เรื่องตริวิกรมมาโศคาศูริะ และเรื่องกนกนคร ในหัวข้อใหญ่ๆ เป็นการสรุปการบรรยายที่ผู้วิจัยเสนอมาแต่ก่อน เพื่อเสริมความเข้าใจแก่ผู้อ่าน ดังปรากฏเป็นตารางดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวเรื่อง	เมืองทองในกาฬราชศาสตร์	ศุภวิกรมมาโชคาสุรี	เรื่องกนกนคร
1. ชื่อเรื่อง	เมืองทอง	ศุภวิกรมมาโชคาสุรี	กนกนครซึ่งแปลไควว่า เมืองทอง
2. โครงเรื่อง	มีฐานะเป็นเรื่องแทรกในเรื่องใหญ่คือกาฬราชศาสตร์ โครงเรื่องแสดงถึงพฤติกรรมอันกล้าหาญของตัวละครเอกฝ่ายชาย	เป็นเรื่องเกี่ยว โครงเรื่องแสดงถึงความรักของหญิงชายคู่หนึ่งที่มีอุปสรรคอันเกิดจากความประพฤติของหญิงชายคู่นั้น	เป็นเรื่องเกี่ยว มีโครงเรื่องเดียวกับเรื่องศุภวิกรมมาโชคาสุรี
3. วิธีการดำเนินเรื่อง	แบบการเล่านิทานทั่วไป มีการเล่าเรื่องแทรกเป็นระยะในลักษณะ "หีบจีน"	มีเอกภาพไม่ดับสน แบ่งออกเป็น 3 ภาค ตามความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตัวละคร แม้จะมีนิทานซ้อนก็มีเพียงชั้นเดียวไม่เป็น "หีบจีน"	เช่นเดียวกับเรื่องศุภวิกรมมาโชคาสุรี มีการเปลี่ยนลำดับเหตุการณ์เล็กน้อยเพื่อความเหมาะสม
4. ภาษาและโวหารกวี	เป็นการเล่าเรื่องสลับบทสนทนาของตัวละคร ส่วนใหญ่เป็นบรรยายโวหารแทรกโวหาร เปรียบเทียบในบางช่วง และโวหารส่วนใหญ่เป็นไปตามคติอื่นๆ	ให้รายละเอียดเพื่อช่วยในการบรรยายเรื่อง ทั้งบรรยายโวหารและพรรณนาโวหาร โวหารเปรียบเทียบที่ใช่อส่วนใหญ่เป็นไปตามคติอื่นๆ	ให้รายละเอียดเพื่อช่วยให้เห็นภาพของตัวละครชัดเจน ให้เข้าใจง่ายและกระชับมากขึ้น เปลี่ยนโวหาร เปรียบเทียบนั้นๆตามคติพุทธหรือวิธีการบรรยายเสริมความเข้าใจ

หัวเรื่อง	เมืองทองในกถาสรีตศากร	ตริวิกรมมาโศคาสุรีระ	กนกันคร
5. ตัวละคร เอกฝ่ายชาย	เดิมเป็นพรานหน่อส้อศักดิ์เทพ หวังความร่ำรวยจึงแสดงตนเป็นผู้พบเห็นเมืองทอง ครั้นถูกจับไคจึงออกค้นหาอย่างแท้จริง จนพบและเป็นผู้แก้คำสาปโตนางทั้ง 4 โคนางเป็นภรรยาพรอมสภาพหัวหน้าวิทยากร	เป็นกษัตริย์แห่งชาวฟ้าชื่อกมลมิตร ลมหลงใญ่ความงามของภรรยาตน ชักชวนโตนางกระทำผิดช่วยวนตบะประณีเพื่อพิสูจน์ความงามของนางให้ปรากฏ จึงถูกสาปมาชคไชกรรมในโลกมนุษย์ มีชื่อว่า อมรสิงห์	เป็นคนทรพชื่อกมลมิตร กระทำผิดในสภาพเดียวกับกมลมิตรในเรื่องตริวิกรมมาโศคาสุรีระ เมื่อถูกสาปเป็นมนุษย์ชื่ออวอมรสิงห์เช่นกัน
6. ตัวละคร เอกฝ่ายหญิง	มี 4 คน คนที่มีบทบาทเด่นที่สุดคือ นางจันทร์ रेखा ครั้นถูกสาปให้มาไชกรรมในเมืองมนุษย์ ชื่ออวากนกระธา นางทั้ง 4 ไม่มีอดีตชาติผูกพันไคๆกับตัวละคร เอกฝ่ายชาย	มีเพียงคนเดียว ชื่อนางอนุศยินี เมื่อถูกสาปมายังเมืองมนุษย์ชื่ออวาวาเจาหญิงศรี มีอดีตชาติเกี่ยวข้องกับตัวละคร เอกฝ่ายชายอย่างลึกซึ้ง ทั้งกระทำผิดรวมกัน	มีเพียงคนเดียว ก่อนถูกสาปให้ชื่ออวาวานางอนุศยินี ครั้นถูกสาปชื่ออวาวานางกนกระธา ความเกี่ยวข้องกับตัวละคร เอกฝ่ายชายเป็นไปในลักษณะเดียวกับเรื่องตริวิกรมมาโศคาสุรีระ
7. เมืองที่เป็นปัญหา	ชื่อเมืองทอง มีสภาพเป็นเมืองๆหนึ่งบนโลกมนุษย์ แต่ยากที่มนุษย์ธรรมดาจะไปถึง มีเจ้าผู้ครองและพลเมืองอยู่อีกมากมาย	ชื่อดินปทุมแห่งสุริยะะ เกิดจากการเนรมิตของพระศิวะ เป็นเมืองวางมีเพียงร่างปราศจากวิญญาณของนางอนุศยินี	ชื่อกนกันคร เป็นเมืองร้างสภาพเดียวกับดินปทุมแห่งสุริยะะ

หัวเรื่อง	เมืองทองในกถาสรีตสาคร	ศุริวิกรมมาโรคาศุริระ	กนกนคร
8. การเข้าชมเมือง	เข้าชมเวลากลางวัน มองเห็นความวิจิตรของเมืองที่ประดับประดาด้วยมณีอันมีค่าชัดเจน	เข้าชมเวลากลางคืน ไม่ได้เห็นถึงความวิจิตรของเมือง	เข้าชมเวลากลางวัน เช่นเดียวกับเรื่องเมืองทอง
9. บทบาทของปลา	พาหนะพาศิกิเทพไปยังจุดหมายปลายทางคือเกาะอศุตถล แต่เป็นไปอย่างปาฏิหาริย์	ไม่มีบทบาทของปลาในเรื่อง	ผู้ช่วยเหลืออมรสิ่งจากกลางทะเลลึก พาอมรสิ่งที่เขาไหลจุดหมายคือ กนกนคร ทั้งเป็นผู้ไขอุคิตชาติของตัวละครเอกทั้งสองอย่างคราว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากกนกนคร จะเป็นผลงานที่ยกเปี่ยมขึ้นหนึ่งของกรมหมื่นพิทยาลงกรณแล้ว กนกนครยังเหมือนผลงานชิ้นอื่นที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะพระองค์ที่ปรากฏให้เห็นในเนื้อเรื่อง คือการแทรกอารมณ์ขันในงานพระนิพนธ์ แมื่กนกนครจะเป็นนิทานชวนฝันรักหวานเศร้า สะเทือนใจเพียงใด กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงออกมีไค้ที่จะแทรกอารมณ์ขันไว้ เช่นเมื่อทรงพรรณนาถึงการออกค้นหากนกนครของประชาชนทั่วไปที่ไค้ยินประกาศว่า

บางคนคนุ่เคี้ยวเคี้ยวเคิน	โนแนวโนแนว เณเนินเณ
พบลิ่งพศคางซางมา	หมูหมา เหลือหลากูมากมาย
ไม่พบเมืองทองรองเรื่อง	พบเมืองเลวๆเหลหลาย
กระทั่งสิงโตโคควาย	ไม่หมายอยากพบขุมัน
บางคนคนไปใบป่า	นึกหนานาง เลิศเจ็ดฉัน
มัวเหมอูเผลอเฝ้าอารัญย์	พบเสื่อขุมันก็คเอา
บางคนปายคีนเ็นเณ	พลาคุทาหัวหกตกเขา
ลำบากยากเข็ญเ็นเณ	ไค้เตาเสาะเรื่องเมืองทอง ¹

องค์นิพนธ์ ทรงสร้างภาพที่ขบขันให้เห็นการฉ้อโกงในรูปแบบต่างๆกันของนักแสวงโชค บางคนมัวแต่เคินเหมอเกือบจะถูกเสือกักเอาก็มี บางคนพลาคุทาตกเขาก็คมี บางคนแทนที่จะพบเมืองที่ต้องการ กลับพบสิ่งสสาราสัตว์ต่างๆมากมาย

พฤติกรรมระหว่างราชาสศักรายกับอมรสิงห์ จนอมรสิงห์ถึงกับคัดลั่นเอาองค์นิพนธ์ที่ทรงแทรกอารมณ์ขันไว้ ให้ราชาสศามอมรสิงห์ว่า

เหตุไค้เอาชรรคัพันลั่น	กูกินพ้อมึงเมื่อไร ²
------------------------	---------------------------------

คำถามที่ราชาสศามอมรสิงห์เหมือนเด็กขี้แพรวนตี เมื่อทำอะไรเขาไม่ไค้ถูกเขารังแกเอาเข้าบ้างก็พาล คิดว่าคนไม่มีความผิด

¹ พระราชนิพนธ์ เรอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ, กนกนคร, หน้า 44.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

ลักษณะเฉพาะพระสุริย์ นอกจากอารมณ์ขั้นที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องแล้ว ยังมีปรากฏในคำให้การไฉ่คำ ซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไปที่ว่าควย ลักษณะเฉพาะคำให้การไฉ่คำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย